

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan
C-uppsats i Komparativ socialpolitik
Vårterminen 2002

I UNDERLÄGE...

RÖSTER I DEBATTEN KRING TREDJE VÄRLDENS FATTIGDOM

Författare: Karin Samuelson
Handledare: Daniel Ankarloo

ABSTRACT

In this thesis-project I set out to write an overview of the discourse on poverty, with a selected number of international institutions and other representatives from three main camps portrayed. This is a debate which has been very much in focus lately. My main objective has been to explore the definitions and causes of poverty in today's world, according to the different views, and also what the different representatives see as the way to go in combating poverty, inequality and injustice in the Third world. I did this by focusing on three parameters which can be found within the discourse:

Market economy/Capitalism - Politics/Culture
External - Internal factors
Development - Underdevelopment (backwardness)

In order to connect the present to the past I started out describing the main schools of thought and the outlines of the discourse on the same issue in the 1960s and 1970s. While describing the present I then tried to refer to arguments presented in this earlier discourse.

I accomplished my objective through studying available literature presenting the different representatives and their views. In the end I came to the conclusion that the views differ greatly but very many of the arguments centered around the parameters above are similar to the ones heard in the 1970s.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3
1 INLEDNING	5
1.1 Problemformulering.....	5
1.2 Avgränsning	7
1.3 Syfte och frågeställningar.....	8
2 METODDISKUSSION	9
2.1 Metod och Urval.....	9
2.2 Källkritisk diskussion.....	9
2.3 Fortsatt framställning	10
3 AVHANDLING av fattigdomsdebatten	11
3.1 Bakgrund till studiet av fattigdom.....	11
3.2 Tredje Världen, begrepp, bakgrundsfakta och historia	12
3.3 En återblick på tidigare forskning.....	16
3.3.1 Moderniseringsteoretiker.....	16
3.3.2 Strukturalister.....	17
3.3.4 Beroendeteoretiker.....	19
3.3.5 Världssystemteorin	20
3.3.6 Koppling till nutid	21
3.4 Fattigdom och ojämlikhet; orsaker och definitioner.....	22
3.4.1 Fattigdom och ojämlikhet på grund av <i>interna</i> faktorer	24
3.4.1.1 Världsbankens (och IMF)	24
3.4.1.2 UNDP	26
3.4.1.3 Assar Lindbeck.....	27
3.4.1.4 Johan Norberg.....	28
3.4.2 Fattigdom som resultat av <i>extern</i> påverkan.....	30
3.4.2.1 Michel Chassodovsky	30
3.4.2.2 Alan Freeman.....	34
3.4.2.3 Samir Amin	36
3.4.2.4 Susan George.....	38
3.4.2.5 Attac.....	40
3.4.3 Fattigdom på grund av felande <i>strukturer</i>	42
3.4.3.1 Joseph Stiglitz.....	42
3.4.3.2 Jagdish Bhagwati.....	44

3.5 Teorier kring den framtida fattigdomsbekämpningen.....	46
3.5.1 Fattigdomsbekämpning genom <i>interna</i> reformer.....	48
3.5.1.1 Världsbanken.....	48
3.5.1.2 UNDP.....	48
3.5.1.3 Johan Norberg.....	49
3.5.1.4 Assar Lindbeck.....	50
3.5.2 Fattigdomsbekämpning genom <i>externa</i> reformer.....	50
3.5.2.1 Samir Amin.....	50
3.5.2.2 Susan George.....	51
3.5.2.3 Attac.....	52
3.5.2.4 Michael Chassodovsky.....	53
3.5.2.5 Alan Freeman.....	54
3.5.3 Reform av existerande strukturer.....	54
3.5.3.1 Jagdish Bhagwati.....	54
3.5.2.2 Joseph Stiglitz.....	55
3.6 Sammanfattande kommentarer.....	57
4 SLUTDISKUSSION.....	59
KÄLLFÖRTECKNING.....	63

1 INLEDNING

1.1 Problemformulering

"Whether in Africa, Asia, Latin America or the former Soviet Union, surviving on less than \$ 1 is like living in a time warp, a universe of hand-to-mouth existences wholly untouched by technology's advance, the Berlin Wall's collapse, the torrents of cash flowing from one increasingly boarderless country to another in this new epoch of surging global trade.

And nowhere has time stood as still as it has here: sub-Saharan Africa."

(Jeter, Jon. Washington Post, A01, 18/2-2002)

Fattigdomen i världen har varit, och är, ett av mänsklighetens största problem, vi har alltid dragits med fenomenet fast i olika stor utsträckning beroende på tid och plats. Samhällssystemen och omständigheterna har skiftat, men det har tyvärr alltid funnits fattiga och utsatta ibland oss. I Bibeln ställs "vårt gensvar till de i materiellt hänseende fattiga och utslagna i fokus och gör gällande att hur de fattiga har det är ett moraliskt test på hur friskt ett samhälle -eller en värld förf. anm.- är" (Wallis, 2000:66). På vilket sätt hanterar vi fattigdomsproblemet idag när vi har så mycket resurser att en del av oss lever i stort överflöd, på samma gång som ett barn i Afrika dör var 3:e sekund pga. just fattigdomen och dess konsekvenser? Minskar fattigdomen eller hushållar vi helt fel med våra resurser? De strukturer vi har byggt upp, hur påverkar dessa egentligen människors situation? Sådana frågor kommer lätt upp när man funderar över fattigdomsfrågan.

Idag är fattigdomsfrågan i högsta grad aktuell i media och forskning efter att ha varit ganska osynlig under 1980- och 90-talen. Förhållandet mellan rika och fattiga länder är ett tydligt fokus i debatten. Det pågår en intensiv debatt om fattigdomen och dess orsaker, följdverkningar osv. och ofta inom ramen för den större globaliseringsdebatten. Uppfattningar om *hur* fattigdomsbekämpningen, dvs. undanröjandet av mänsklig-, nationell- och global fattigdom, bör se ut varierar skarpt mellan olika parter. Buden liksom uppfattningarna om hur fattigdom skall definieras och mätas är många, men vissa fakta tycks de flesta vara överens om. Odiskutabla fakta är exempelvis att den största delen av de fattiga idag finns i de länder som brukar benämnas Tredje världen. Det finns givetvis fattiga även i länderna med välutvecklade välfärdsstater, men

diskussionen kring detta kommer jag inte att gå in på. De två parallella diskussionerna kan dock vara bra att vara medveten om. I denna uppsats är det Tredje världens fattigdom som är i fokus. Tredje världen som begrepp med en historisk tillbakablick kommer definieras mer noggrant lite senare.

Idag räknar man med att ca 1,2 miljarder människor lever i absolut fattigdom, dvs. på mindre än 1\$ per dag (världsbankens fattigdomsmått vars lämplighet dock kan diskuteras) och 40% av befolkningen i södra Asien, eller ca en halv miljard människor. Om man tar med de som lever på mindre än 2\$ per dag uppgår siffrorna till 1 miljard eller 84% av södra Asiens befolkning. Afrika söder om Sahara har den klart högsta andelen absolut fattiga proportionellt sett, med 46% eller 291 miljoner av befolkningen levandes för mindre än 1\$ om dagen och tre fjärdedelar eller 475 miljoner levandes på mindre än 2\$ per dag. Även i Östeuropa och Centralasien har andelen fattiga stigit, men här ligger nivåerna långt från ovan citerade siffror (<http://solidaritetshuset.org>). Ett index som ofta används för att mäta graden av fattigdom är UNDP:s *Human Poverty Index*. Som kontrast till siffrorna ovan kan det konstateras att de tre rikaste männen i världen har större rikedomar än den sammanlagda BNP:n under ett år för de fattigaste 48 länderna.

Sverige har tillsammans med de flesta av världens länder ställt sig bakom ett antal mätbara mål som skall leda till att världens fattigdom halveras fram till år 2015. För att uppnå detta måste flera aspekter av fattigdom tas med i beräkningen, bl. a. minskad barnadödlighet och ökat deltagande i grundskoleundervisning. 113 miljoner barn berövas fortfarande sin grundläggande rätt till utbildning. Två tredjedelar av dem är flickor. Antalet flickor som inte går i skolan riskerar att öka, särskilt i Afrika, på grund av aids, väpnade konflikter och ländernas växande skuldbördor. (www.sida.se) Världsbanken beskriver situationen som utmålats ovan som en utmaning till aktion;

”So poverty is a call to action -- for the poor and the wealthy alike -- a call to change the world so that many more may have enough to eat, adequate shelter, access to education and health, protection from violence, and a voice in what happens in their communities.” (www.worldbank.org/poverty)

Det är en komplex bild som ligger bakom Tredje världens utsatta situation. Många av faktorerna kommer beröras i själva kärndelen av uppsatsen, men för att ge en

överskådlig bild kommer jag i det följande försöka ge en tematisk bild på olika nivåer med problem/påverkan och aktörer där makro står för det globala- eller internationella planet, meso för det nationella, och mikro för det mer individuella och där även organisationer och aktörer på lokalplanet räknas in.

	Problem/Påverkan	Aktörer
Makro	Imperialismens följder Låga råvarupriser Biståndsinstitutioners- och länders villkor Konflikter med ”yttre makt” Valutakurser Handelssystemet	Marknaden FN IMF Världsbanken USA och andra länder WTO m fl.
Meso	Strukturella brister -korrupt maktapparat -ojämlik fördelning av resurser -sönderslagen infrastruktur -okritiskt anammande av västs välfärdslösningar -krånglig byråkrati -bristfälligt skol- & sjukvårdssystem mm. Inbördeskrig och inre konflikter	Regering Parlament Nationella institutioner Krigsherrar Guerillarörelser Diktatorer (Mugabe m fl)
Mikro	AIDS -många föräldralösa -de i arbetsför ålder faller bort -brist på lärare, sjuksköterskor och annan utbildad personal Hög barn- och spädbarnsdödlighet Stora familjer med många barn Låg medellivslängd Barnsoldater	Individer NGO:s Lokala skolor, sjukhus m fl.

1.2 Avgränsning

I denna uppsats kommer jag i huvudsak koncentrera mig på att beskriva debatten kring fattigdom och dess orsak i Tredje världen och hålla mig på makro- och mesonivåerna från uppställningen ovan, som dock ingalunda är allomfattande. Som språngbräda och historisk bakgrund kommer jag kort skildra den debatt, på samma tema, som föregick under 1960-talet och framåt för att sedan med utgångspunkt i några sk. motsatspar försöka utröna de olika debattörernas/parternas ställning i debatten och därmed den nutida debattens struktur.

Motsatsparen är som följer:

Marknadsekonomi/kapitalism - Politik/kultur

Externa - Interna faktorer

Utveckling - Underutveckling (efterblivenhet)

Med detta fokus kommer jag koncentrera min kartläggning av debatten till tre poler. Den ena polen är den mer liberala agenda som IMF, Världsbanken med flera etablerade, internationella institutioner, vissa länder, samt några enskilda företrädare står för. Den andra polen representeras av företrädare som exempelvis innefattar organisationer som ATTAC med frontfigurer, dvs. mer "alternativa" sociala rörelser, samt Michel Chassodovsky, Samir Amin m fl. I mitten, snirklandes mellan dessa, finns några författare och debattörer som börjat i det ena eller andra lägret, men sedan rört sig mer åt mitten, två av dessa kommer också att komma till tals, Joseph Stiglitz och Jagdish Bhagwati. Hur svarar de olika aktörerna på uppmaningen till aktion, och hur tolkas den? Min motivation är att detta så småningom skall mynna ut i en någorlunda tydlig debattanalys. Centrala begrepp kommer att diskuteras löpande i texten. Det skall dock tilläggas att min motivation ingalunda är att ge en fullständig bild av fattigdomen då problemet är mycket mångfacetterat, utan min motivation är snarare att visa på hur den speglas i debatten.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att belysa fattigdomsdebatten, dvs. diskussionen kring fattigdomen och dess orsaker, dagens situation och debatten inför framtiden. Jag kommer ta min utgångspunkt i följande frågeställningar:

- Vilka definitioner av fattigdom är det som används av olika parter i debatten?
- Vad ser man som fattigdomens orsak? (motsatsparen)
- Vad vill man göra åt den?

2 METODDISKUSSION

2.1 Metod och Urval

Detta är en kvalitativ, deskriptiv studie i form av en debattöversikt. Min motivation har varit att genom litteraturstudier av källor med de utvalda föreläsarnas hållning när det gäller fattigdomsproblematiken i Tredje Världen försöka beskriva fattigdomsdebatten i grova drag, med motsatsparen som struktur då detta var det teoretiska ramverk (Robson. 1994:378) jag fann mest användbart just här. Likheter och skillnader utreds mot en historisk bakgrund av tidigare decenniers debatt och ambitionen är också att spegla likheterna med denna tidigare debatt. Med den utgångspunkten var den valda metoden den jag såg som möjlig och mest hanterbar för att kartlägga mitt syfte och mina frågeställningar. Föreläsarna för de olika hållningarna har valts på inrådan av min handledare som var betydligt mer insatt i debatten än jag innan jag gav mig i kast med inläsning och skrivande. Min strävan har varit att vara så balanserad som möjligt i kartläggningen av debatten och de olika parternas åsikter. Som inledningen försöker visa på så är ämnet jag försökt mig på att kartlägga långt större än vad som är hanterbart att behandla i en c-uppsats som denna. Det urval som därmed gjorts gör därför inga anspråk på att vara heltäckande eller allomfattande och kartlägga alla aspekter av fattigdomsdebatten. Det är snarare en liten inblick i hur olika parter kan betrakta samma problem ur så olika synvinklar. Tidsramen gav inte utrymme för ett ytterligare vidgat fokus. De kriterier som ändå kan sägas ha funnits i bakgrunden för mitt urval av parter i debatten har varit att de är någorlunda välkända ansikten och mer eller mindre ofta hörda i den aktuella debatten.

2.2 Källkritisk diskussion

Litteratursökningen som gjordes efter att de olika föreläsarna för de olika åsiktsriktningarna valts ut skedde främst genom sökning i bibliotekens databaser över tillgängliga böcker, samt på Internet och i tidningar. Dessa källor var antingen av eller om de personer eller institutioner och deras respektive åsikter som jag ämnat kartlägga. Valet av källor är därmed delvis baserat på selektivt urval, men framför allt klart dominerat av vilka källor som var möjliga att få tag på.

I den uppsats som jag valt att skriva är det därför endast sekundära källor som ligger till grund för min studie och det kan förstås ställa till en del problem ur källkritisk synvinkel, bl a. i och med att jag inte på något vis testat realabiliteten eller validiteten i de siffror och undersökningar som presenteras som belegg av de olika företrädarna i debatten. Dessutom är många av källorna hämtade från Internet. En av de huvudsakliga svårigheterna när man ger sig i kast med ett ämne som detta är att Internet blir ett av de främsta medierna för att få fram information, och Internet är förstås lite vanskligt att använda ur källkritisk synvinkel då dess innehåll snabbt kan förändras eller göras om. Jag har försökt att i så stor mån som möjligt hålla mig till mer officiella hemsidor för att om möjligt undvika alltför subjektivt material. Dessutom finns ett visst mått av tolkningsutrymme i de olika företrädarnas arbeten där mitt urval av de fakta jag presenterar nog måste beaktas.

2.3 Fortsatt framställning

I de kommande avsnitten kommer jag först att ge en kort bakgrund till studiet av fattigdom där några faktorer som är värda att beakta under läsningen nämns. Därefter går jag in på att behandla Tredje-världs-begreppet, dess bakgrund och jag ger i samma sammanhang en historisk tillbakablick på situationen i den fattiga delen av världen. Dessutom nämns sådana fakta som spelar roll för bedömningen av dagens situation.

När jag målat bakgrunden för dig som läsare ger jag mig sedan in på att beskriva den debatt som föregick under sent 1950-tal och fram till mitten av 1970-talet ungefär. I denna deskriptiva del har jag valt att beskriva de större och mer dominerande teoretiska skolorna som jag sedan försöker knyta an till och visa kopplingarna till under själva avhandlingen av den nutida fattigdomsdebatten. Avhandlingen delas upp i en del där fattigdomsbegreppet hos de olika parterna behandlas samt deras uppfattning om orsakerna till Tredje världens fattigdom. Nästa del handlar mer om framtidsscenarioer där respektive parts åsikter kring hur fattigdomen bekämpas på bästa sätt behandlas. Under hela avhandlingen försöker jag basera mitt beskrivande på motsatsparen som presenterats i inledningen. Efter sammanfattande kommentarer utifrån dessa motsatspar leds uppsatsen in i en slutdiskussion med mer personliga reflektioner, kommentarer och reaktioner utifrån den bild som framträtt under uppsatsens gång.

3 AVHANDLING av fattigdomsdebatten

3.1 Bakgrund till studiet av fattigdom

I inledningen ges en kort inblick i fattigdomsproblematiken, begreppet fattigdom och dess implikationer. Som inledning till kartläggningen av de olika parternas definitioner av begreppet skall jag först måla en bakgrund till studiet av fattigdom som fenomen i sig självt och kort nämna viktiga faktorer att beakta.

De flesta människor och kulturer har sökt förklara fattigdomen och ofta har man försökt komma på moraliska och ekonomiska förklaringar till problemet. Det blir lätt så att fattigdom betraktas som ett statiskt begrepp, men är nog närmare att betrakta som ett dynamiskt sådant, som beskriver hur de fattiga är föremål för en komplex process av uppåt- eller nedåtgående social mobilitet. (Gordon m fl. 1999:1) I detta avsnitt kommer detta faktum att vara min utgångspunkt. Det är vilka faktorer som påverkar denna mobilitet samt var man drar gränsen mellan acceptabel och oacceptabelt låg levnadsnivå, dvs. fattigdomsgränsen, som är föremål för debatt.

Studiet av fattigdom innefattar följaktligen såväl applicerandet av vetenskapliga metoder för att definiera och mäta fattigdom som normativa bedömningar. För många är studiet av fattigdom ett mål i sig självt, för andra ett medel för att uppnå mer explicita normativa mål som exempelvis införandet av sociala reformer för att förbättra livet för de fattiga. Allt som oftast tas resultaten av forskningen i slutändan tas upp i den politiska sfären varefter de blir fast knutna till normativa överväganden och ålägganden. (ibid., 1999:2-3) Det är bl. a. dessa normativa överväganden som präglar det som skrivits kring fattigdomsbegreppet av de olika debattörerna, och det är deras åsikter som kommer att kartläggas i denna uppsats. De otillfredsställda behov som den som klassificeras som fattig upplever kommer alltid att behöva bli bekräftade, tolkade och det kommer även fortsättningsvis att pågå en kamp om definition och mening av dessa behov, såväl som konflikter över hur dessa kan åtgärdas/bekämpas. Och någonstans måste dessa behov bli översatta till sociala rättigheter. (Nederveen Pieterse, Jan ed. 2000:141)

I vilken mån som den fria marknadens kapitalism kunde bekämpa fattigdomen var lika kontroversiellt 1820 som den varit under 1960-talet och är det än idag. (ibid. :139) Därför, för att sätta denna fattigdomsdebatt i en historiskt sammanhang kommer jag i nästa stycke ge en kort historisk tillbakablick på tredje världens situation innan jag i stycket därefter återger huvuddragen i den teoretiska debatt som pågick under 1960- och 70-talen.

3.2 Tredje Världen, begrepp, bakgrundsfakta och historia

Länderna i tredje världen är alla unika på sitt sätt med en egen unik historia och unika kulturella drag, dock finns det gemensamma drag som återfinns i de flesta. De utmärks vanligen av massfattigdom, låg produktivitet, hög befolkningstillväxt, svåra hälsoproblem och analfabetism. Kontrasterna och paradoxerna är många: stora kulturer i förnedrande armod, överfyllda städer i länder där jordbruk dominerar, inhemskt förtryck efter långa befrielsekrig, kapitalutflöde trots bistånd och krediter. Tredje världsbegreppet understryker dessa länders unika historia och kultur. U-länderna kallas tidvis också beroende, fattiga eller underutvecklade. Ingen av definitionerna kan anses bättre än de andra. De länder som brukar kunna definieras som u-länder ligger samtliga i Afrika, Asien och Latinamerika. Men det finns flera gränsfall, exempelvis en del syd- och östeuropeiska länder, Israel och Sydkorea. Tredje världens länder har utvecklats olika och skillnaderna mellan nord och syd och även mellan öst och väst har blivit svårare att entydigt definiera. Världsbanken, vars statistik ofta används, delar helt enkelt in världens länder i tre grupper: de med hög bruttonationalprodukt, BNP, (mer än \$6 000, 1987), de med mellanhög och de med låg BNP (mindre än \$480). Den sistnämnda gruppen, motsvarar vad FN kallar de "minst utvecklade länderna" eller LDCs, och dessa omfattade 1988 40 länder med hälften av världens befolkning. Störst bland dessa är Kina, Indien, Bangladesh och Pakistan. De flesta övriga ligger i Afrika söder om Sahara.

Begreppet "u-land" uppstod egentligen först efter andra världskriget när kolonierna började bli självständiga och det krigshärjade Europa utvecklades i snabb takt. Vid samma tid formades också FN som en potentiell plattform för inflytande för de nya länderna. Med det kalla krigets intåg förde det dessutom med sig säkerhetspolitiska hänsynstaganden där det var viktigt för västblocket med USA i spetsen att inte "släppa" de nya länderna under

Warszawapaktens socialistiska stater inflytande. Social- och politisk oro i dessa länder försökte man därför undvika med alla medel man kunde. (Smekal, 1990:30)

I många av dagens u-länder fanns en gång blomstrande riken med en ekonomisk och kulturell levnadsnivå långt över den Europa då hade. På 1500-talet började européerna på allvar upptäcka vad som låg utanför deras egen världsdel. De rikedomar som genom handel och plundring kunde föras hem åstadkom dock först ingen bestående ekonomisk utveckling på hemkontinenten. Det var inte förrän i början av 1900-talet som dagens oerhörda skillnader mellan u- och i-värld uppstod. Att kolonierna exploaterades och förtrycktes politiskt var viktiga orsaker till att de resurser och det tekniska kunnande som länge funnits där aldrig fick utvecklas. Betydelsefullt var också faktum att de inhemska förhållandena inte tillät den genomgripande jordbruksrevolution som Europa och även t ex Japan och Korea genomgick. Ett statistiskt jordbrukssamhälle som inte producerar ett överskott stort nog att försörja en stadsbefolkning kan inte utgöra en marknad för städernas industriprodukter, hur stora behoven än är. Ett u-lands utveckling är därför i hög grad beroende av att småbrukarnas och lantarbetarnas välförhållanden höjs.

Av totalt en miljard fattiga lever 90 % på landsbygden. Faktorer som teknologi, arbetsorganisation och infrastruktur påverkar livsmedelsproduktionen men även sociala och kulturella förhållanden, hälsa och utbildning. Faktorerna är nära sammanflätade och utvecklingen ligger oftast på en låg nivå i dessa länderna. Kvinnorna är särskilt svårt utsatta. Förutom arbetet med de stora familjerna drar de i många delar av världen det tyngsta lasset i jordbruket.

De flesta u-länder hade en stark tillväxt fram till mitten av 1970-talet, men 1980-talet var en svårtid för många länder, särskilt i Afrika och Latinamerika, i och med den ekonomiska kris som började utvecklas. 1987 hade inkomster och investeringar i Afrika, per capita räknat, fallit till samma nivå som på 60-talet. Också i många medelinkomstländer, t ex Brasilien, Elfenbenskusten och Filippinerna, sjönk genomsnittsinkomsten kraftigt. Flera asiatiska länder hade dock en mycket hög ekonomisk tillväxt. Det gäller inte bara de s k NIC-länderna ("Newly Industrialized Countries" som Sydkorea och Taiwan) utan också flera låginkomstländer, framför allt Kina och Indien.

Den ekonomiska kris som drabbade så många u-länder under 80-talet innebar att framstegen som gjorts på de sociala områdena hotades i många u-länder, och i vissa fall t o m förbyttes i tillbakagång. Orsakerna till att dessa u-länder har haft en så nedslående ekonomisk utveckling kan dels anses bero på brister i deras utvecklingspolitik, men också på att den yttre ekonomiska miljö som u-länderna mötte försämrades. Olika uppfattningar om orsaker kommer behandlas utförligt i nästa avsnitt. Dessa och andra faktorer tvistade och tvistar de olika teoretiska skolorna följaktligen kring, som jag snart kommer att visa. Råvarupriserna har fallit exempelvis och då de flesta av dessa länder är nästan uteslutande beroende av råvaruexport har det varit ett svårt slag för utvecklingen. U-ländernas bytesförhållanden, de s k ”terms of trade” försämrades kraftigt under 1980-talet. I-ländernas efterfrågan på u-ländernas export har därefter stannat på en låg nivå, inte minst p g a i-ländernas handelshinder. Samtidigt har flödet av kapital och investeringar till u-länderna minskat drastiskt. Sedan 1984 betalar u-länderna mer i räntor och amorteringar på sin utlandsskuld än de får i nytt kapital.

En annan faktor som spelat in för u-ländernas inflytande på den globala arenan har varit den allt tydligare trenden mot olika utveckling av olika intressen, vilket lett till att tredje världens länder fått allt svårare att uppträda som grupp. ”Group of 77” (G77) var ett samarbetsforum som var effektivt under en period, men sedan p g a ovan nämnda orsak mer eller mindre försvann. Under 80-talet var det dock, trots allt, skuldskrisen som tvingade fram ett ökat internationellt samarbete dem emellan. Världsbanken och IMF har varit de viktigaste organisationerna för detta samarbete, även om deras roller ofta varit, och är, kontroversiella. Det ömsesidiga beroendet mellan u-länder och i-länder har också blivit allt tydligare. De stora problemen i många u-länder under 80-talet var den omedelbara ekonomiska krisen och dess följder. Importen och investeringarna minskade drastiskt räknat per capita, liksom inkomsterna.

För att ta sig ur krisen tvingades många u-länder till stora förändringar i den ekonomiska politik de tidigare fört. Under 1980-talet genomförde allt fler u-länder ekonomiska återhämtningsprogram, så kallade strukturanpassningsprogram, i samarbete med Världsbanken och Internationella valutafonden (IMF). Reformerna som krävdes innebar bl. a. devalvering, åtstramning av statsfinanserna och mer öppna marknader inom jordbruk och industri. Reformerna var, och är, politiskt kontroversiella. Detta innebar att alltmer av biståndet gick till att betala löpande import och även skulder till i-länderna. För

utvecklingsbiståndet betydde detta också att den miljö i vilken det skulle fungera i blev allt mindre fördelaktig. Den ekonomiska krisen gav insikten om hur viktig u-ländernas - och även i-ländernas - ekonomiska politik är för utvecklingen. De ekonomiska återhämtningsprogram som många länder genomförde gick vid denna tiden allt oftare i riktningen mot friare marknader i jordbruk och industri. Biståndet användes ofta för att stödja denna utveckling.

De fattigaste u-länderna har blivit mer och mer biståndsberoende allt eftersom tiden har gått. Den självtillit som var ett så viktigt mål för de nyblivna självständiga länderna i tredje världen vid självständigheten har inte kunnat realiseras. I många länder har ojämlikheten inom landet ökat drastiskt, och avståndet till de rika i-länderna är större idag än på länge. Biståndet har blivit allt viktigare, men det är svårare att nå de fattigaste med någon hjälp, dessutom kopplas ofta förutom humanitära motiv för biståndet, som internationell solidaritet med jordens fattiga, handels-, utrikes- och maktpolitiska intressen hos givarländerna. (FOCUS 98 © Norstedts). Det är också ett faktum att många av i-länderna i norr främst ger bistånd till gamla kolonier eller strategiska allierade, således är de allra fattigaste länderna inte sällan lämnade utanför de större strömmarna av pengar, åtminstone när det gäller bilateralt bistånd.

Det gjordes försök av u-länderna under mitten av 1970-talet att pressa fram en rad krav på en sk. "New International Economic Order" (NIEO). Kraven skulle få till resultat en mer jämlik distribution av global rikedom. Bland kraven återfanns skuldlättnader, bättre villkor som skulle resultera i en snabbare överföring av den nya teknologin till dessa länder, ökat bistånd, expansion av produktionskapaciteten och rätt att sälja varor i de utvecklade länderna såväl som stabila råvarupriser. Under några år fokuserade man ganska mycket på dessa krav i den internationella debatten och i institutionernas arbete, men när världsekonomin gick in i en period av stagnation kom konflikterna mellan de utvecklade länderna att dominera arenan igen och därmed förlorade många av de som kämpade för NIEO sitt inflytande. Dessutom fick tredje världens länder allt svårare att göra sig hörda då råvarupriserna gick ned starkt och skulderna ökade ytterligare. I slutet av 1970-talet hade programmen som FN organisationen UNCTAD tagit fram snabbt reducerats till överläggningar kring råvarupriser. De rika länderna neutraliserade kraften bakom kraven genom att argumentera för att de inte kunde gå med på förhandlingar om att fördela världens rikedomar fören de fattiga länderna lärde sig fördela tillgångarna inom sina respektive länder. Begreppet 'grundläggande behov' (basic needs) skapades under denna debatt, men har allt sedan dess använts antingen som en käpp att

slå korrupta och giriga u-länders eliter med, eller som en ursäkt för i-länderna att dra fötterna efter sig. (Ball, Nicole, 1981:33-34)

3.3 En återblick på tidigare forskning

Under efterkrigstiden tog som tidigare nämnts utvecklingsdebatten fart när det gäller förhållandet mellan i- och u-värld. I denna debatt om den ”rätta” utvecklingspolitiken tog ekonomerna, och andra också för den delen, åter upp frågor som ställts av klassikerna Adam Smith, Thomas Malthus, David Ricardo och Karl Marx. (FOCUS 1998 @ Nordstedts) I det följande skall jag presentera några av de mer betydelsefulla teoretiska skolorna som växte fram med start i slutet av 1950-talet.

3.3.1 Moderniseringsteoretiker

De liberala tillväxtekonomerna hade stort inflytande under mitten av förra seklet. Kännetecknande var övertygelsen om marknadsekonomis fördelar, frihandelns, sparandets och kapitalbildningens stora roll i utvecklingen. Frånvaron av dessa var orsak till fattigdomen och underutvecklingen. De få framstegen som gjordes menade man åts upp av befolkningsutvecklingen. En betydelsefull teori som baserades på dessa tankar och som lanserades under denna tid var Rostows tillväxt- och utvecklingsteori. Den bygger i stor grad på presumtionen att utveckling är en moderniseringsprocess i olika stadier där mönstret är de västliga industriländernas utveckling från jordbruks- till industrinationer. Länderna i tredje världen står i början av processen som enligt Rostow hade olika stadier där målet var modernisering och den kunde beskrivas som en vandring bort från det traditionella samhället och där femte och sista stadiet var masskonsumtionssamhället. Det sista stadiet innebar inte nödvändigtvis en hög grad av socio-ekonomisk jämlikhet och han menade att det inte heller automatiskt skulle leda till välfärdssamhället. De senare faktorerna avgjordes snarare av den politiska kampen om vilka mål i samhällsutvecklingen som skulle prioriteras, exempelvis militär upprustning eller ökad konsumtion för befolkningen. (Smekal, 1990:34-36). Denna teori fick stor genomslagskraft.

Det fanns även en sociologisk gren på moderniseringsteorin som koncentrerade sig på de sociala och beteendemässiga aspekterna av den ekonomiska utvecklingen. En grundläggande tanke var att industrialiseringen och den standardisering som upprättades på många områden skulle ”spilla över” till en motsvarande enhetlighet i de sociala kulturerna. Skillnader mellan samhällen och kulturer världen över skulle långsamt raderas ut. Målet var en sammanhängande social organisation som man menade redan fanns i de rika och i huvudsak politiskt stabila länderna i västvärlden. En av de tidiga publikationerna på ämnet, av Daniel Lerner, hette just ”The passing of traditional society”. Även inom statsvetenskapen gjordes analyser utifrån dessa förutsättningar och givetvis kom man fram till att de västliga, moderna, demokratierna nått längst i sin politiska utveckling. Förespråkarna menade att denna utveckling var både oundgänglig och önskvärd. (ibid.. :37-40)

I kort utgick moderniseringsteorin från att det i huvudsak var den *interna* dynamiken som avgjorde ett lands tillstånd. Däremot menade förespråkarna av teorin att i-länderna skulle bidra med ”moderniseringsimpulser” i form av bistånd, direkta investeringar, tekniskt kunnande, sk. moderna värderingar och attityder osv. Med en ”big push” i rätt tid skulle en självbärande tillväxt komma igång och sedan fortsätta av sig självt. Mycket av biståndstanken bygger på dessa idéer om initialinsatser. Ur en kritisk synvinkel kan teorin anses präglas av västlig etnocentrism då teorin bygger på begrepp och idéer som utvecklats med i-länderna som förebild medan samhällsuppbyggnaden i tredje världen var helt annorlunda. (ibid.. :43)

3.3.2 Strukturalister

Strukturalisterna utgick från Latinamerika och menade att den nästan kroniska inflationen som länderna drogs med i regionen hade sitt ursprung i *djupgående strukturella problem* med de ojämna och ineffektiva jordägarförhållanden och beroendet av råvaruexport som den stora ”flaskhalsen” och orsaken till rigida ekonomier. En stor del av strukturalisternas kritik baserades på vad man menade var *en naiv syn på frihandelns välsignelser för de fattiga*. De liberala ekonomerna rekommenderade länderna i tredje världen att koncentrera sig på råvaror så att de sedan kunde byta till sig färdigvaror från i-länderna som kommit mycket längre i utvecklingen och var mer

effektiva på området. Strukturalisterna å andra sidan menade att bytesförhållandena *inte* skulle förändras gentemot i-världen om man följde denna linje. Några av orsakerna till detta var den förmådda övergången till syntetiska ämnen i framtiden, att råvarupriserna tenderade fluktuera osv. Dessutom avvisade man den uppfattningen om att den gängse liberala ekonomiska teorin skulle vara allmängiltig. Modellerna måste istället anpassas efter ländernas strukturella särdrag.

Strukturalisterna rekommenderade en snabb industrialisering för att komma bort från råvaruberoendet, hjälpt av vissa protektionistiska åtgärder för att stärka den svagare parten. Detta nya sätt att närma sig problemet var tilltalande för de nya politiska ledarna i tredje världen eftersom man kunde skylla på *externa* faktorer, kolonialism, imperialism, oförmånliga handelsförhållanden och ofördelaktiga bytesförhållanden. Industrialiseringspolitiken och protektionismen gjorde att staterna fick en utvidgad roll och de stärkte regimernas identitet och makt, dvs. kontroll över inkomstkällor. Därav kom imports substitutioner att tillämpas under 1950- och 60-talen i många u-länder.

Ett inslag i strukturalisternas teorier som inte mottogs särskilt väl av ovan nämnda ledare var behovet av *inre* strukturella-, institutionella- och politiska reformer. Bl. a. efterlyste man åtgärder mot ineffektiva jordägarförhållanden, en ojämn makt- och inkomstfördelning, korruption, maktmissbruk mm.

Underutvecklingen sågs därför som ett relationsproblem av strukturalisterna. Detta förorsakades av för länderna *ogynnsamma strukturer både inom länderna själva och i den internationella ekonomin*. För att åtgärda dessa krävs politiska ingrepp i marknaderna både inom länderna och internationellt. Under slutet av 1960-talet gick debattvägarna höga och strukturalisterna hade hamnat i en defensiv position. Mest hårt gick de liberala förespråkarna åt genomförandet av imports substitutionerna. Istället menade liberalerna att utrikeshandeln borde liberaliseras, de statliga regleringarna tas bort och exportpromotion framför imports substitution var de viktigaste dragen i liberalernas offensiv. De liberala tycktes åter igen få ett allt större övertag i debatten. Vid denna tidpunkt kom dock en ny part in i debatten, från vänster kom den sk. beroendeskolan med olika marxistiska ansatser in och rörde om i grytan. (ibid.. :44-52)

3.3.4 Beroendeteoretiker

Under senare delen av 1950-talet och 1960-talet var i-länderna i en expansionsfas med stark tillväxt, men u-länderna i tredje världen hade problem. Ingen av de ovan beskrivna teorierna verkade hjälpa. Men det var inte bara ekonomin som var i kris, så även politiken. Det politiska livet förföll allt mer i krig, despotism och anarki. Istället för att använda biståndet till utveckling använde regeringarna pengarna för att rusta sina militära styrkor, mänskliga rättigheter åsidosattes och ofta med stor grymhet. Moderniseringsteorin blev allt mer kritiserad och detta var startskottet för den nya riktning som skulle komma att kallas beroendeteorin vars företrädare var radikala marxistiska forskare som tillsammans i slutet av 1960-talet lanserade teorin vars fokus framför allt var underutvecklingens orsaker.

En välkänd beroendeteoretiker var André Gunder Frank och hans utgångspunkt var de grundläggande motsättningarna inom själva kapitalismen. Centralt i hans verk var uttryck som "centrum" och "periferi" eller "metropoler" och "satelliter". Dessa begrepp användes för att visa på u-ländernas utsatta situation i den kapitalistiska ekonomin. I rak motsats mot de liberala ekonomerna ansåg beroendeskolan att u-ländernas problem hade sina rötter i kolonialismen och i en *för stor snarare än en otillräcklig integration i världsekonomin*. Beroendeteoretikerna ansåg inte heller att underutveckling var ett tillstånd, utan en dynamisk process. Man menade i praktiken att i-världens välstånd kommit till genom att man dragit nytta av u-länderna och tagit alla vinster från dem, en slags utsugning. Därför lade beroendeskolan fokus på de *externa* orsakerna. Den utländska dominansen ansåg man vara det som resulterat i en felutveckling av samhällsstrukturerna inom länderna i Tredje världen, och dessa ansågs också vara ansvariga för underutvecklingen. Enda vägen bort från detta var enligt Frank en löskoppling från den förtryckande strukturen (dvs. det kapitalistiska systemet) och att dessa länder istället tog in på en socialistisk väg som bröt med det gamla. (ibid. :53-37)

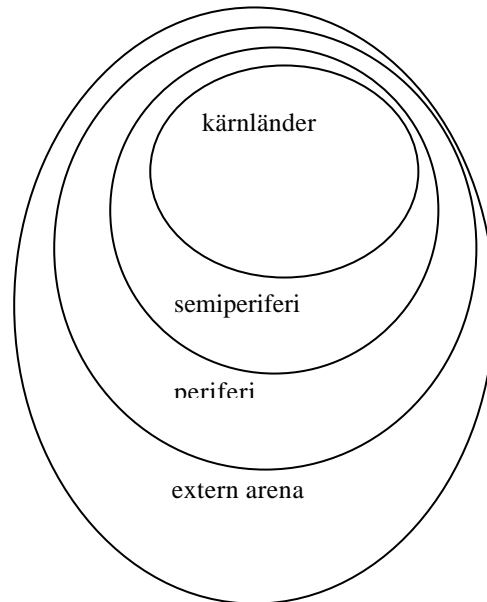
Samir Amin var en annan välkänd beroendeteoretiker, som är verksam än idag, och han utgick från samma utvecklingsperspektiv som Frank, men istället för att som Frank syssla med handel och kapitalströmmar, koncentrerade sig Amin mest på produktionsförhållanden. Han pekade på hur de Afrikanska ländernas bärande strukturer

blev ödelagda genom den sk. ”triangelhandeln” mellan Europa, Afrika och Amerika och där Afrika blev en allt mer renodlad råvaruleverantör. Centrumekonomin i Amins teori utgjorde ett självbärande system som inte var beroende av yttre hjälp. Det var den interna dynamiken som avgjorde samhällets utvecklingsmöjligheter. Denna centrumekonomin kunde mycket väl vara en part i en omfattande utrikeshandel. Periferekonomin däremot var den enhet där kapitalismen blev inplanterad från utsidan och därför inte hade kommit att bli lika dominerande som i centrumekonomin. Utan koppling till världsmarknaden kunde inte denna ekonomi klara sig menade Amin och exportsektorn blev följaktligen överdimensionerad, det finns mycket riktigt nästan ingen produktionsindustri och ingen utvecklingsfrämjande koppling mellan industri och jordbruk i dessa länder. Denna förvridna produktionsstruktur samt beroendet menade Amin var en orsak av i-ländernas handlingar. Amin ansåg därför att dessa länder behövde bryta förbindelsen till centrumländerna, sk. delinking, för att sedan inleda regionalt samarbete och i detta följa en socialistisk utvecklingsstrategi. (ibid.. :58-60) *Kort sagt kan beroendeteorin sammanfattas som moderniseringsteorins motsats och man skyller underutvecklingen på externa orsaker endast.* Åren kring 1970 var höjdpunkten för beroendeskolan då deras idéer fick genomslag. Sedan gick dock inte allt som det var tänkt i länderna som provade på tillvägagångssätten som teorin rekommenderade, av olika orsaker kan tilläggas, och intresset svalnade. (ibid.. :63-65) Under denna tid blev en annan teori populär, den sk. ”världssystemteori”.

3.3.5 Världssystemsteorin

Världssystemsteorin växte fram under 1970-talet. Den skiljer sig från de andra riktningarna genom att inte göra någon grundläggande distinktion mellan utveckling och underutveckling, dessutom finns det bara *en slags kapitalism, världssystemet*, men man menar att den kan ta sig lite olika uttryck. Det speciella med teorin är att analysfältet vidgats i såväl geografisk som historisk mening *och utgångspunkten är hela tiden det globala systemet, inte enskilda länder.* Teorins främsta företrädare är Immanuel Wallerstein. Han har utvecklat figuren som visas nedan, som beskriver världens uppdelning och den internationella arbetsdelningen. Kärnländer är de rika länderna som karaktäriseras av lönearbete, semi-periferin de länder som är på väg upp eller ned - från eller till periferin - och dessa länder karaktäriseras av semiproletarisering. Periferin är

de länder som bara delvis nåts av kapitalismen, dvs. världssystemet, och i periferin respektive den externa arenan sker slavarbete. Den externa arenan innefattar de länder som ännu inte nåts av kapitalismen. Bilden nedan åskådliggör hur Wallerstein såg på världen och uppdelningen som beskrivits ovan.

”Den globala kapitala ackumulationsprocessen utgörs därför av en lång historisk process i vilken delar av den externa arenan successivt inkorporerats i världssystemet.”

Denna process anses, enligt teoretikerna inom världssystemanalysen, i stort sett avslutad idag. Det bör dock tilläggas att i Wallersteins mening finns idag i strikt mening inga länder som hamnar inom den externa arenan. Varje dels struktur upprätthålls genom dess interna logik och systemets interna logik är att producera strukturella ojämlikheter.(ibid. :72-74)

3.3.6 Koppling till nutid

Debatten under de senare decennierna av 1900-talet har kort återgivits ovan, med de dominerande skolorna och teorierna. Den stora skillnaden i dagens debatt, som det snart kommer stå klart för dig som läser, jämfört med debatten som just kort återgivits, är den grad som staten som enhet ses som nödvändig och lämpligt verktyg för nationella aspirationer. Dessutom är inte längre universalistiska, anti-imperialistiska, krav på frigörelse tagna för givna. Regioner, lokal kultur etc. har också fått en annan roll och är ofta basen för identifikation snarare än nationsstaten eller nationalismen enligt Jan

Nederveen Pieterse (2000:135). Han menar dessutom att rörelser grundade i det civila samhället har tagit på sig en aktiv roll i debatten på ett helt annat sätt än tidigare.

3.4 Fattigdom och ojämlikhet; orsaker och definitioner

Då hela denna uppsats hela tiden rör sig kring fattigdom och ojämlikhet, dess definition, uppfattningarna av den och dess orsaker, kommer jag i detta avsnitt att gå igenom de olika definitioner av fattigdom som de olika parterna baserar sin argumentation på, och då förstås också visa på de främsta olikheterna och uppfattningarna kring detta varefter jag med motsatsparens hjälp, som jag presenterade i inledningen, ger mig in på att kartlägga parternas åsikter kring fattigdomens orsaker i tredje världen.

Begreppet fattigdom har många dimensioner, vissa dimensioner är de flesta debattörerna överens om, andra debatteras flitigt utan att de för den skull kommer närmre något gemensamt svar. De olika fattigdomsbegrepp som det framför allt bollas fram och tillbaka kring är de absoluta och relativa måtten, deras lämplighet, användbarhet etc. Vissa grundläggande dimensioner på fattigdom kan trots allt sägas vara allmängiltiga. Fattigdom enligt den allra enklaste definitionen handlar om att en person eller familj inte kan tillfredsställa de mest grundläggande behoven för överlevnad. I deklARATIONEN från COPENHAGEN WORLD SUMMIT FOR SOCIAL DEVELOPMENT 1995, som skrevs under av 117 nationer definierades absolut fattigdom som följer:

"Absolute poverty is a condition characterised by severe deprivation of basic human needs, including food, safe drinking water, sanitation facilities, health, shelter, education and information. It depends not only on income but also on access to social services." (FN 1995)

Fattigdom handlar om att vara extra sårbar för yttre omständigheter. Inte sällan är de fattiga människorna också illa behandlade av statliga och samhällsliga institutioner, och utan möjlighet att göra sin röst hörd och brist på inflytande. (Attacking Poverty, 2000/2001:15) De fattiga är helt enkelt uteslutna från de demokratiska processerna i många länder, vilket gör att de lätt känner sig maktlösa inför sin egen situation. Och när det kommer till förhållandet mellan länder så har ofta de fattiga länderna mycket svårt att göra sin röst hörd i den globala debatten.

Många menar dock att dessa "absoluta" behov ändå är relativa i förhållande till respektive samhälle. Relativ fattigdom kan därför sägas vara relativ till de standards som existerar i ett visst samhälle. Relativ fattigdom har två beståndsdelar, först och främst vilar begreppet på att det är socialt definierat, sedan har det ett visst jämförande element i sig, dvs. man jämför med människor i samma samhälle som inte är fattiga. Fattigdom kan då också beskrivas som ofördelaktiga villkor eller ojämlikhet. (Gordon ed. 1999:113) Då ojämlikhet pga. fattigdom tas upp av de flesta debattörer skall jag göra några kommentarer kring definitionen av olika nivåer av ojämlikhet i nästa stycke.

I denna debatt är det tre olika ojämlikhetsbegrepp som används. Det första begreppet som hamnar på mikronivån är *ojämlikhet inom nationer* vilket bland annat yttrar sig i olika inkomst mellan individer. *Inter-nationell ojämlikhet* å andra sidan hänför sig till ojämlikhet mellan två eller flera nationer när det gäller BNP. Det tredje begreppet är *global ojämlikhet*, detta begrepp kombinerar de två tidigare och pekar på ojämlikhet i inkomst mellan alla individer i världen, oavsett var de bor. (www.worldbank.org/poverty/inequal/abstract/milanov.htm) Ofta diskuteras globaliseringens effekter på global ojämlikhet och detta kommer att dyka upp här och där i min text, trots att mitt primära fokus är fattigdom och inte globalisering. Det är svårt att skilja helt och hållet på de två.

Till sist, innan jag ger mig ut i debattens djungler så vill jag också kort definiera det fattigdomsbegrepp som Amartya Sen, nobelpristagaren i ekonomi 2001, introducerat. Sen förde in begreppet "capabilities" i fattigdomsdebatten. Denna definition dyker upp hos lite olika företrädare så jag har valt att inte placera den i själva debattkartläggningen. Begreppet kan kort översättas som möjligheter till utveckling. Livet vi alla lever kan ses som en kombination av vårt 'görande' och 'varande' som sammanfattas med "functionings", dvs. fungerandet i kontexten. För att vi skall fungera krävs allt från basala saker som att vara mätta och välnärda till mer komplexa saker som självrespekt och deltagande i samhällslivet. En persons möjlighet är därmed de olika funktioner som tillsammans gör det möjligt för denne att leva det liv som han eller hon helst vill, en möjlighet till utveckling och frihet. Med detta fokus blir det inte främst varornas varande eller inte varande som är i fokus, utan vad dessa skapar för möjligheter för en person. Fattigdom enligt Sen är inte uttryckt främst genom en låg inkomst, utan snarare frånvaron av möjligheter. Att ha en inadekvat inkomst handlar

inte så mycket om att hamna under en viss fattigdomsgräns som det handlar om att omständigheterna (medborgerliga rättigheter, ekonomisk situation, sociala strukturer etc.) begränsar en persons möjligheter till att fritt välja det liv som är bäst för honom eller henne. (Nederveen Pieterse ed. 2000:139)

I nästa stycke skall jag närmare gå in på vad några av de olika parterna säger om begreppen jag gett en kort inledning till, samt ytterligare dimensioner av fattigdom och dess orsaker. Till min hjälp för en hanterbar struktur på texten kommer jag utgå från motsatsparen jag nämnde i inledningen.

3.4.1 Fattigdom och ojämlikhet på grund av *interna* faktorer

De organisationer och företrädare som följer den nyliberala agendan idag upprepar många av de argument som moderniseringsteorins förespråkare förde fram under 1960- och 70-talen, vilka jag tidigare återgivit. Ett av de främsta argumenten är att det i huvudsak är *interna* faktorer som avgör ländernas villkor. Dessa åsikter skall jag nu visa på i samband med presentationen av fattigdomsbegreppen som de olika parterna baserar sin argumentation på.

3.4.1.1 Världsbankens (och IMF) ¹

I den allmänna debatten är det oftast data och fattigdomsmått från Bretton Woods Institutionerna som används som bas. Dessa institutioner anses också följa den nyliberala agendan i de flesta hänseenden genom att institutionerna jobbar medvetet med sådana lösningar som oftast handlar om att korrigera de fel intern politik och kultur orsakat. Världsbankens tillvägagångssätt för att mäta och beskriva fattigdom har allt sedan 1990 varit att utgå från globala inkomst- och konsumtions uppgifter. Fattigdomsmåttet baseras på konsumtion eller inkomstdata som samlats in genom undersökningar riktade till hushåll. För att jämföra konsumtionen mellan länder har man sedan använt sig av det sk. Purchasing Power Parity (PPP), ett verktyg som används för att bedöma prisnivåer.

De ofta citerade fattigdomsgränserna av 1 \$ och 2 \$ per dag är enligt Världsbanken användbara enbart som mått eller indikatorer på den globala utvecklingen. De bör inte

användas för att mäta utvecklingen på en nationell nivå eller vara ett hjälpmedel i policy formulering eller programskapande. Istället används specifika, relativa fattigdomsmått för respektive land för att analysera landets utvecklingsnivå.

De begränsningar som Världsbanken erkänner när det gäller dessa metoder är dels att undersökningarnas form varierar i samma land vid olika tidpunkter, t ex. tidsaspekten är viktig här, hur lång tidsrymd som man frågar om, om det är en vecka eller en månad. Att tolka informationen om konsumtion eller inkomst som man får genom undersökningarna till hushållen till graden av välmående kräver dessutom många antaganden. Fattigdomskalkylerna är väldigt känsliga dessa antaganden. Dessa data kan inte heller ge någon vink om ojämlikhet inom hushållen i fråga.

När det gäller ojämlikhet talar Världsbanken om variationer i fattigdom inom och mellan länder. Här jämför man främst mellan kontinenterna utifrån de siffror och mått som presenterats kort ovan (Attacking Poverty, 2001:26-27). Världsbanken citerar en rapport med titeln "Global Economic Prospects and the Developing Countries 2001", (www.worldbank.org) och konstaterar att levnadsstandarden globalt sett har ökat under de sista decennierna, men att det fortfarande råder stora regionala skillnader, både mellan världsregioner och inom länder. Den kanske tydligaste åtskillnaden nationellt kan ses mellan stad och landsbygd eftersom fattigdomen ofta är större på landet. De regioner som klart halkat efter är inte överraskande Afrika söder om Sahara och Sydostasien *De primära orsakerna till ojämlikhet menar man vara politiska och institutionella, dvs. främst inre faktorer.* De aktuella faktorerna presenteras nedan och de flesta anses inte vara negativa i sig, men de har ofta inte lett till den jämlikhet som kunde önskas:

- Politik som stöder makroekonomiskt fördelaktiga villkor, öppenhet för handel och moderat storlek på den parlamentariska makten är alla kända medel för att stimulera tillväxt, men de påverkar inte systematiskt ojämlikheten och de fattigas situation enligt Världsbanken. Däremot verkar politik som reducerar inflationen från höga nivåer gynna de fattiga mer än genomsnittet.

¹ Världsbanken och IMF är institutioner som skapades efter andra världskriget vid Bretton Woods överenskommelsen och de hade till uppgift att hjälpa till i uppbyggnaden av världen efter kriget med olika mandat, utvecklingsbistånd respektive monetär kontroll och övervakning.

- Om tillväxten är hög i de områden där de fattiga bor och inom de sektorer de jobbar, då påverkar det deras situation positivt. Men om tillväxten istället sker inom andra områden eller sektorer kan det motsatta ske. Litet stöd för jordbruk *inrikespolitiskt* i tredje världens länder håller tillbaka tillväxten konstaterar man bl. a.
- Förändringar i ojämlika löner tenderar att återspegla förändringar i ”tillgångar” i form av humankapital etc. exempelvis påverkas utbildningsgradens upp- eller nedgång genom att förändras åt samma håll.
- Diskriminering av vissa grupper leder till större ojämlikhet då de som blir diskriminerade oftast är fattigast från början.
- Påverkan av liberaliseringsprogrammen när det gäller ojämlikhet tycks vara varierad mellan olika länder. *Om länderna redan innan reformerna har gynnats höginkomsttagarna oproportionerligt, då minskar ojämlikheten. Om de fattigaste varit de som politiken lagt fokus på innan reformerna, då kan liberaliseringsreformer ha motsatt effekt.* När det gäller övergången till frihandel så kan de fattiga drabbas om de främst är sysselsatta i de sektorer som nu utsätts för konkurrens, och därmed följer viss risk för utslagning.

3.4.1.2 UNDP²

UNDP kopplar sitt fattigdomsbegrepp till FN deklARATIONEN om mänskliga rättigheter från 1948 och detta innebär att man definierar fattigdom som en brist på mänskliga rättigheter i form av ekonomiska-, sociala-, civila- och politiska rättigheter. I deklARATIONEN om mänskliga rättigheter står det bl. a. följande:

*”Everyone has the right to work, to just and favorable conditions of work and to protection for himself and his family (and) an existence worth of human dignity /.../
Everyone has the right to a standard of living adequate for the health and wellbeing of himself and his family, including food, clothing, housing and medical care”*

UNDP menar att *effektiv styrning* är ett av de största hindren för att nationella fattigdomsbekämpningsstrategier inte realiserar i lägre antal fattiga. 1995 på World Summit for Social Development kom ett antal länder som jag tidigare nämnt överens om att utveckla mätmetoder och planer kring fattigdom. UNDP noterar dock att bara en

² UNDP är FN:s utvecklingsorgan vars främsta uppgift är utvecklingssamarbete genom att assistera medlemsländerna i kampen mot fattigdom och underutveckling.

tredjedel har satt mål för att utrota extrem fattigdom eller minska andelen fattiga generellt sett. Dessutom sattes fattigdomsmålen på konferensen i monetära termer vilket är negativt då fattigdom enligt organisationen är multidimensionellt. Dessutom är många av ländernas mål bara vaga strategier. UNDP menar att mycket fortfarande behöver göras för att utveckla planerna och göra dem mer effektiva. En viktig orsak till ländernas fortsatta fattigdom är bl. a. att de inte kan betala av sina skulder eftersom de har svårt att få tillgång till världsmarknaden och den inkomst de kunde fått där om inte de rika länderna hade skyddat sitt jordbruk mm. med subventioner. Så organisationen anser också att det finns externa faktorer som påverkat. (Overcoming Human Poverty 2000:8-12) För att mäta fattigdom använder sig UNDP av indexen som jag kommer presentera nedan:

UNDPs Human Poverty Index (HPI)

De länder som finns med i UNDPs index är främst medlemsländerna i FN, samt några till. Alla länder och territorier är indelade i tre globala grupper³. Länderna är också uppdelade i tre grupper utifrån utvecklingsgrad. (World Development Report 2001:139) UNDPs Human Poverty Index mäter livsvillkoren för de fattiga genom att se på fem viktiga faktorer som bidrar till ett svårt liv för en fattig människa. Faktorerna inkluderar undernäring bland barn, för tidig död, bristfällig hälsovård och brist på säkert dricksvatten. Tillsammans bildar dessa faktorer ett sammansatt index som mäter graden av behov i ett visst samhälle. UNDP menar att detta index tillsammans med inkomstuppgifter behövs för att fånga komplexiteten som ryms i fattigdomsbegreppet. (www.undp.org/poverty/overview)

3.4.1.3 Assar Lindbeck⁴

Assar Lindbeck var aktiv i fattigdoms- och globaliseringsdebatten på 1960- och 70-talet då han skrev en rad artiklar i DN till marknadsekonomin försvar gentemot den då ”nya” vänsterns attacker. Lindbeck har åter igen gjort sin röst hörd när den nygamla vänstern åter har fått mycket utrymme i media etc. I en debattartikel i DN, den 26 augusti 2001, argumenterar Lindbeck för att ”*antikapitalisterna motsäger sig själva*”. Kapitalismen menar han är en av de främsta orsakerna till att så många länder har

³ Utvecklingsländer, Östeuropa och OSS länderna, samt OECD länderna. 162 länder finns med i tabellerna, vissa är uteslutna pga. ej tillförlitliga data.

⁴ Lindbeck är professor i internationell ekonomi.

lämnat fattigdom bakom sig och uppnått massvälstånd, även om detta behövs kompletteras med statens rättsregler, strukturer och system. Problemet och orsaken till fattigdom ligger främst i intern politik och kultur. Idag när vi lever i en allt mer sammankopplad värld har det ekonomiska systemet på många sätt "vuxit ur" den nationella kostymen och därmed menar Lindbeck att globaliseringsmotståndarnas påståenden om att den internationella ekonomiska integrationen är ansvarig för de fattigdomen i tredje världens länder hamnar snett. Istället lever dessa länder med ett *historiskt arv som håller de allra fattigaste borta från den globaliserade världsekonomin*. Han menar också att det bland u-landsexperterna råder en gemensam uppfattning om att *fattigdomen i dessa länder beror av nästan uteslutande inre strukturer*. Lindbeck medger dock att det finns ett problem i dagens system - de i-länder och regioner som EU och USA exempelvis - som trots att de bekänner sig som frihandelsvänliga har höga jordbruksstöd och dumpar produkter i u-länderna.

Den nygamla vänstern menar Lindbeck har hamnat i en del klurigheter. Han menar att om man är motståndare till både marknadsekonomi och centralplanering så bör man inse att man hamnat i vissa intellektuella svårigheter.

3.4.1.4 Johan Norberg⁵

Norberg skriver i sin bok "Till världskapitalismens försvar" utifrån globaliseringens påverkan på fattigdom och ojämlikhet och argumenterar för att påståendena om ökad ojämlikhet i världen är fel. Han menar att påståendena baseras på UNDPs Human Development Report 1999 vars siffror om global ojämlikhet inte är justerade för köpkraft. Han menar istället att Ginikoefficienten bör användas. Om koefficienten är noll råder fullständig jämlikhet (dvs. alla äger lika mycket) och om den är ett råder total ojämlikhet. Enligt Norberg har denna koefficient för hela världen minskat från 0,6 1968 till 0,52 1997. Därför menar han att då jämlikheten mellan de rika och fattiga länderna varit i stort sett konstant under denna tid, så måste det innebära att den globala jämlikheten ökar. Dessutom menar Norberg att Human Development Index ytterligare styrker denna trend då indexet visar att denna HDI har ökat de sista 40 åren, och snabbast i tredje världen. Ojämlikheten i världen beror på kapitalismen, men inte på att den gjort vissa grupper fattiga, utan på att den gör dem som tillämpar kapitalism rika.

⁵ Johan Norberg är en av företrädarna för thinktanken Timbro, övertygad nyliberal och globaliseringsdebattör.

Den ojämlika fördelningen i världen beror främst på den ojämlika fördelningen av kapitalism enligt Norberg.

Visst finns det problem i världen av idag, men Norberg är optimistisk om att de går att korrigera om u-länderna vandrar mot målet som utgörs av den moderna världen och kapitalismen. (Norberg, 2001:48-53, 137) Norberg menar att det i allra högsta grad är *inre faktorer* i form av politik och kulturell efterblivenhet som orsakar u-ländernas fattigdom. Han citerar Amartya Sen som sagt att det aldrig varit en svältkatastrof i en demokrati och författaren anser att det därför är diktatur, inte matbrist, som orsakar svält och andra fattigdomsproblem. ”Svälten framkallas av ledare som förstör produktion och handel, som idkar krig och som struntar i att befolkningen hungrar” (ibid. :29-30) Många av dessa länder har dessutom en krånglig byråkrati och utbredd korruption, vilket ytterligare minskar möjligheterna för de fattiga att exempelvis få äganderätt till sin mark. Därmed förhindras de positiva följder av långsiktighet i investering och sparande som Norberg menar följer i äganderättens spår när människorna vet att de får skörda frukten av sitt eget arbete och kan skapa mer värde inför framtiden. (ibid. :59-59) Afrika har marginaliserats, det medger Norberg att globaliseringskritikerna har rätt i, men det beror inte på att de har deltagit i globaliseringen, snarare att de utsatts för socialism, gangsterstyre och protektionism.

Hernando de Soto citeras och han har kommit fram till att 50% till 70% av medborgarna i u-länderna arbetar utanför lagens skydd, och att runt 80% av bostäder och mark inte är skrivna på den nuvarande ägaren. På grund av frånvaron av äganderätt kan de inte använda sin egendom som grund för expansion – vilket var basen för västvärldens väg till välstånd (notera moderniseringsmönstret). Norberg menar att miljontals människor som skulle kunna bli framtidens entreprenörer fastnar i fattigdom. *Problemet är alltså politiken*, inte marknaden.

I motsats mot globaliseringskritikerna som påstår att en dynamisk marknad och internationellt kapital hotar demokratin så är Norberg fast övertygad om att det snarare hotar deras egna syften, det de skulle vilja använda demokratin till, vilket han anser är mer statlig makt och regleringar. Istället menar Norberg att allmän rösträtt och opinionsbildning aldrig varit så utbredd som idag. (ibid. :33) Regleringar skapar dessutom bara en mängd extra besvär för företagen för att försöka komma runt dem

menar Norberg, vilket resulterar i att de måste liera sig med politikerna vilket leder till korruption mm. (ibid. :60) Ett problem idag är just att företag vill driva politik och politikerna affärer när det borde vara tvärt om. Detta är inte marknadsekonomi menar Norberg, utan blandekonomi med rollförvirring. Fri kapitalism är istället när politikerna driver en liberal politik och företagen gör affärer. (ibid. :15)

Genom att citera en rapport av David Dollar och Aart Kray där de studerat inkomststatistik för 80 länder under 40 år försöker Norberg visa på att tillväxt gynnar fattiga i lika hög grad som de rika. (ibid. :83) Reglering av jordbruket är en stor orsak till ojämlikhet enligt Norberg då det drabbar bönderna och dränerar jordbruket på välbehövt överskott som hade behövts för att effektivisera. Inflation är en annan faktor som drabbar de fattiga genom att den förstör penningvärdet. Dollar och Kray pekar dessutom på att offentliga utgifter skadar tillväxten genom att pengarna oftast åker in i makthavarnas fickor snarare än används för omfördelning. En *ineffektiv statsapparat* brukar vara en av orsakerna till detta. (ibid. :84-86). Isolering och reglering gör att u-länderna förblir u-länder enligt Norberg. (ibid. :139) Men även Norberg erkänner att i-länderna sätter vissa käppar i hjulen för de fattiga länderna genom sina generösa subventioner av jordbruk mm.

3.4.2 Fattigdom som resultat av *extern* påverkan

Om de nyliberalas åsikter kan spåras tillbaka till moderniseringsteoretikerna så kan de som främst lägger ansvaret för tredje världens fattigdom på *externa* faktorer kopplas till beroendeteoretikernas argumentation under 1960- och 70-talen. En av teoretikerna från den tiden är fortfarande aktiv, Samir Amin, och han kommer dyka upp igen lite senare. Det viktigaste för dessa parter är att länderna blir oberoende av dessa negativa influenser, dvs. den globala ekonomin i form av frihandel och få regleringar samt tron på tillväxt som enda medicinen mot fattigdom.

3.4.2.1 Michel Chassodovsky⁶

En ganska hätsk kritiker av Världsbanken, IMF och UNDP:s fattigdomsmått (och till viss del även deras definitioner) är Michel Chassodovsky. Han skriver i olika artiklar

⁶ Michel Chassodovsky är professor i ekonomi på University of Ottawa, Kanada.

och böcker om hur institutionerna som nämnts ovan försöker dölja tal om den verkliga globala fattigdomen, undvika att tala om den sociala verkligheten, manipulera med den officiella statistiken och använda ekonomiska begrepp helt fel.

Världsbanksmättet med 1 US \$ om dagen som gräns menar Chassodovsky kapar bort en stor grupp människor som trots allt lever i fattigdom, även om de har mer än 1\$ per dag att leva på. Detta menar han är ett bekvämt sätt att reducera den registrerade fattigdomen utan att behöva samla information på nationsnivå. 1\$ om dagen är helt enkelt absurt som gräns menar han, då tillgängligt material tydligt bekräftar att befolkningsgrupper med intäkter på 1, 2 och till och med 5 \$ per dag är fattiga, dvs. inte har råd med nödvändiga utgifter såsom mat, kläder, hyra, hälsa och utbildning. Gränsen på 1\$ menar Chassodovsky blir aritmetik utan kontakt med verkligheten. Författaren efterlyser en debatt kring detta ”officiella” mått som ingen tycks ifrågasätta. När det gäller UNDP:s index för mänsklig utveckling, Human Development Index, så får man resultat som är helt emot situationen i länderna menar han. I indexet visas bl. a. 1997 att det varit framgång för fattigdomsreduktionen i Afrika söder om Sahara, Mellanöstern och Indien, fast i undersökningar på nationsnivå kan inga sådana förbättringar spåras menar Chassodovsky. En OECD studie citeras av författaren där man till exempel tvärt emot HDI konstaterat att fattigdomen ökat i Mexico sedan frihandelsavtalet NAFTA undertecknats.

Chassodovsky jämför med västs fattigdomsgränser och menar att skillnaden inte borde vara så stor dem emellan eftersom situationen i tredje världen efter avregleringen av deras marknader har gjort att varupriserna bara är något billigare än i västländerna och levnadsomkostnaderna i vissa städer i tredje världen är högre än motsvarande i USA, trots att man där har en minimigräns på 11\$. Chassodovsky citerar undersökningar där 60% av befolkningen i Latinamerika inte har tillräckliga inkomster för att få minimum intag av kalorier och proteiner i sin föda tillgodosett. I Afrika söder om Sahara och i Sydostasien är situationen ännu mer allvarlig enligt författaren. För att tydliggöra gapet mellan metoderna har tabellen på nästa sida som åskådliggör ovan nämnda skillnader upprättats:

Utvalda utvecklingsländer i förhållande till UNDPs fattigdomsindex (1997)		Utvalda G7-länder i förhållande till nationella standarder	
Land	fattigdomsnivå (procent av befolkningen under fattigdomsgränsen)	Land	fattigdomsnivå (procent av befolkningen under fattigdomsgränsen)
Trinidad og Tobago	4,1	USA (1996)*	13,7
Mexico	10,9	Canada (1995)**	17,8
Thailand	11,7	Storbritania (1993)***	20,0
Colombia	10,7	Italia (1993)***	17,0
Filippinene	17,7	Tyskland (1993)***	13,0
Jordan	10,9	Frankrike (1993)***	17,0
Nicaragua	27,2		
Jamaica	12,1		
Irak	30,7		
Rwanda	37,9		
Papua Ny Guinea	32,0		
Nigeria	41,6		
Zimbabwe	17,3		

* Statistisk Centralbyrå i USA

** Center for International statistik, Det Kanadensiska rådet för social utveckling

*** Den europeiske informationstjänsten

När det gäller barnadödlighet i Afrika söder om Sahara konstaterar UNDP i sin rapport 1997 att talen har gått ned från hälften av alla födda till en tredjedel – detta trots att de offentliga utgifterna har skurits ned och intäktsnivåer sänkts. Men vad som inte nämnts är nedläggningen av hälsostationer och avskedande av hälsopersonal som sedan ersatts av frivilliga har lett till en de facto nedgång i registrerad barnadödlighet. Dessutom menar Chassodovsky att IMF- och Världsbankens makroekonomiska reformer har lett till en kollaps i datainsamlingen.

Sammanfattningsvis menar Chassodovsky att fattigdomsindikatorerna står i strid med situationen på nationell nivå och därför maskerar fattigdomens allvar. Indikationerna bidrar till att de fattiga ses som en minoritetsgrupp menar han eftersom de bara skulle utgöra kring 20% av världens befolkning om man följer de officiella måtten. Nedgången i fattigdomsnivåerna i Världsbankens beräkningar, och prognoserna för den vidare

utvecklingen menar Chassodovsky bara har ett mål, att rättfärdiggöra en fortsatt frihandelspolitik och upprätthållandet av det sk. "Washington konsensus" för makroekonomiska reformer. De verkliga konsekvenserna av dessa reformer blundar man helt enkelt för. (Chassodovsky, 1999) Den verkliga orsaken till ojämlikheten är den rika världens dominans och utnyttjandet av den tredje världen för sina egna syften, och dessa stöds av den nyliberala agendan som Bretton Woods Institutionerna och i-länderna är passionerade förespråkare av enligt Chassodovsky. Fattigdomen är därmed en orsak av det nuvarande liberala, kapitalistiska systemet. Tredje världens fattigdom är enligt Chassodovsky orsakad av *externa* orsaker. Strukturanpassningsprogrammen har förnekat u-länderna möjligheten att bygga upp en egen nationell ekonomi, istället läggs fokus på makroekonomisk policy och blir därav öppna territorier som fungerar som reservat för billig arbetskraft och naturtillgångar.

Den nya ekonomiska ordningen lever på billig arbetskraft och mänsklig fattigdom med höga nivåer av nationell arbetslöshet i både i- och u-länder som följd. När ekonomin omstruktureras spakas polarisering mellan nationaliteter, sociala klasser och etniska grupper. Inom länder fragmenteras arbetsmarknaden och skapar sociala skillnader. När kapitalackumuleringen inom produktionen minskar leder det till att vinster sökes i allt mer spekulativa transaktioner som tenderar att orsaka en ryckig världsmarknad. Kapitalackumuleringen tar dessutom plats allt mer utanför den reella ekonomin. I utvecklingsländerna har detta resulterat i att hela industriella sektorer som producerat för den inhemska marknaden har blivit utslagna, och den informella sektorn i städerna som traditionellt sett spelat en stor roll för sysselsättningen klarar inte av den liberaliserade importen och dumpning av överskottet från i-länderna. Mitt i denna ekonomiska stagnation har de stora transnationella företagen högre vinster än någonsin och ökar hela tiden sin del av den globala marknaden. Men denna process har enligt Chassodovsky i stort sett skett på samma gång som de förutvarande produktiva systemen slagits ut, vilket lett till stora svårigheter för lokala, regionala och nationella producenter. "Survival of the fittest" kallar författaren fenomenet.

Den process inom vilken dessa nyliberala åtgärder legitimeras är bortom demokratins räckvidd och dess retorik kring styrning och den fria marknaden ger liten legitimitet till de som sitter med den politiska makten i sina händer. Manipulationen av siffrorna om

mänsklig fattigdom tillsammans med förnekelsen av den globala kapitalismens negativa verkningar avslöjar kapitalismens verkliga ansikte menar Chassodovsky. (1997)

I motsats till andan i Bretton Woods överrensommelsen som handlade om ekonomisk återuppbyggnad och stabilitet i valutornas värde på marknaden så har IMF och Världsbankens strukturanpassningsprogram varit en av huvudorsakerna till de fattiga u-ländernas destabiliserade valutor och ekonomier körda i botten menar Chassodovsky. Bedömningen han kommer fram till är hård:

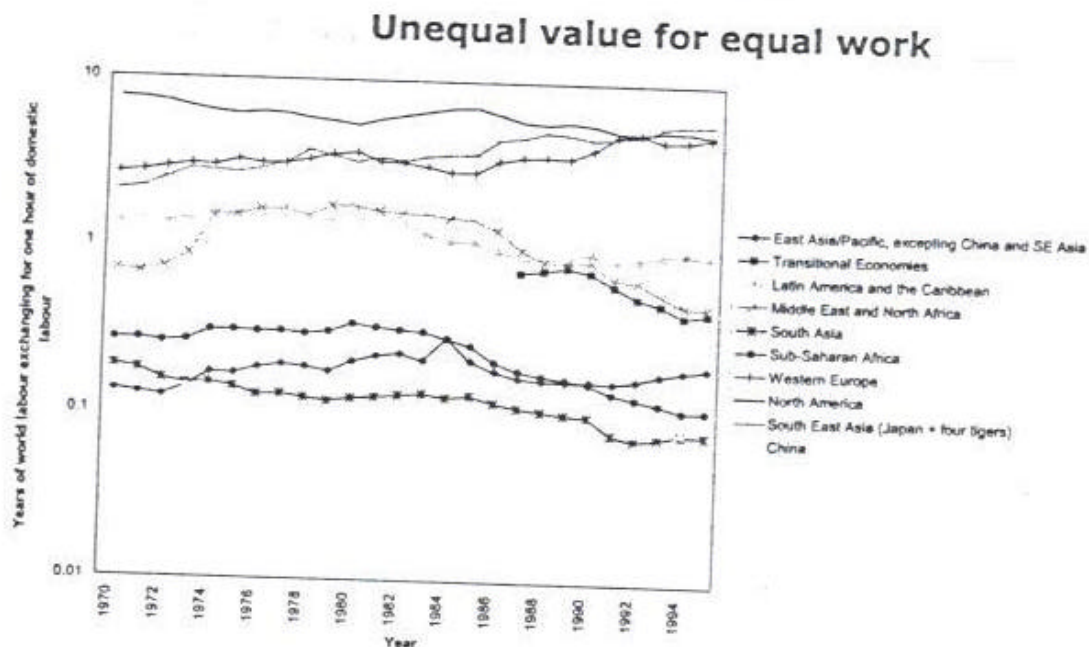
”...this...financial order feeds on human poverty and the destruction of the natural environment. It generates social apartheid, encourages racism and ethnic strife, undermines the right of women and often precipitates countries into destructive confrontations between nationalists. Moreover, these reforms – when applied simultaneously in over 100 countries – are conducive to a ‘globalisation of poverty’, a process which undermines human livelihood and destroys civil society...” (Chassodovsky, 1997:34)

3.4.2.2 Alan Freeman⁷

Alan Freeman koncentrerar sig främst på ojämlikheten mellan nationer och detta har han exemplifierat genom att introducera något han kallar arbetsindex. Han menar att det finns en gräns för den mänskliga potentialen, den mänskliga förmågan är nämligen fysiskt begränsad. Det finns därför också ett maximum för hur mycket världen kan producera på ett år med teknologin och människorna på plats. Han menar att man kan uttrycka det sammanlagda resultatet av vad alla länder producerar, bortsett från den proportionella produktiviteten, genom att hantera allt arbete jämnt. Han kommer då fram till ett globalt värde som också kan sägas vara antal år av totalt världsarbete (baserat på BNP i förhållande till sysselsättningen).

Som fattigdomsmått har han då kommit fram till tal som säger att Europa 1995 konsumerade resultatet av 854 miljoner år av arbete i världsekonomin, medan länderna i tredje världen, förutom Kina, konsumerade resultatet av 366 miljoner år av arbete i den globala ekonomin. Detta trots att arbetsstyrkan i Europa på 175 miljoner endast utgjorde knappt en åttodel av arbetsstyrkan i u-länderna. För att ytterligare betona olikheterna frågar han sig hur många år av lokalt arbete som krävs i respektive region för att uppnå

värdet av ett års världsarbete. Detta nummer kallar han "labour appropriation ratio" och pekar på hur jämförligt arbete har olika värde. Se tabell i det följande:

I anslutning till detta har Freeman kommit fram till att en timmes arbete i USA 1995 krävde motsvarande 80 timmars arbete av en indier för att uppnå samma värde på världsmarknaden, dubbelt upp mot vad motsvarande jämförelse skulle resulterat i 1980, det år som enligt Freeman var en vändpunkt för strukturen av världsekonomin. Detta visar enligt Freeman på kampen mellan nationer, i konkurrensens namn, som pågått i världen allt sedan dess. När det går bra för ett land går det dåligt för ett annat. Nedgången i Mellanöstern, Latinamerika, Södra Asien och Afrika söder om Sahara startar alla vid just denna tidpunkten. Kort sagt var deras kollaps en följd av USAs politiska offensiv som började just 1980. Grafen visar tydligt världsekonomin struktur, och den tydliga polariseringen, enligt Freeman. Han påpekar också att ekonomierna i förändring snarare konvergerar med de fattigaste länderna igen än med de rika industriländerna.

Kapitalismen må ha överlevt sin stora kris, och kan nog göra det igen, men till vilket pris undrar Freeman. Bevisen visar att den globala marknaden har givit upphov till en förlängd och oåterkallelig differentiering mellan nationerna, placerandes dem i en av två

⁷ Alan Freeman är en marxistisk ekonom och författare.

grupper, den rika fjärdedelen eller den fattiga som består av återstående tre fjärdedelar. Problemet med utvecklingsekonomi är inte främst konkurrensen dock, utan ”backwardness” – dvs. tillbakagångs- och underutvecklingstanken – (marknaden är de obegränsade möjligheternas marknad enligt nyliberalerna). Problemet är snarare att vi inte kan utnyttja alla dessa resurser pga. den mänskliga begränsade förmågan som beskrevs tidigare. Idén att dessa länders situation är en orsak av produktiv-, kulturell- eller psykologisk sk. ”backwardness”, dessa länder som en gång var blomstrande kulturer, menar Freeman är alldeles fel. Denna status har andra förorsakat, ländernas fattigdom beror följaktligen av *externa* faktorer. (Freeman, 1999:53-57).). Freeman ser marknaden som den klart största orsaken till fattigdom och ojämlikhet i Tredje världen.

3.4.2.3 Samir Amin⁸

Samir Amin har under årens lopp, sedan 1970-talet, utvecklat beroendeteorin. Han beskriver idag fem monopol som länderna i centrum (EU och USA enligt Amin) har kontrollen över som är viktiga för länderna i periferin att få inflytande över för att de skall kunna ta sig ur fattigdomen. Monopolen är:

1. Teknologiskt monopol
2. Finansiell kontroll av världsomspännande finansmarknader
3. Monopolistisk kontroll av planetens tillgångar
4. Media och kommunikationsmonopol
5. Monopol över massförstörelsevapen.

”Dessa fem monopol utgör som helhet den ram innanför vilken den globaliserade värdelagen verkar.” (Amin. 1998:17-18) Världsbanken, WTO, IMF m fl. liknande organisationer och institutioner får därmed sina villkor dikterade av centrum och av de transnationella företagen som också går på denna logik då de utgår från centrums värdelag. Tredje världen är periferin som länderna i centrum inte har intresse av att utveckla, möjligtvis på pappret. De som trots allt utvecklats fördelaktigt har gjort det bara pga. att centrumländerna har tjänat på det. Världsbanken och IMF:s strukturanpassningsprogram menar Amin är tydliga exempel på hur västs logik tvingats på u-länderna och hur de ensidigt behövt anpassa sig till nya villkor. Detta för att

”hjälpa” tredje världens länder genom en snabb omvändelse till kapitalismen. (ibid. :28) Amin menar att marknadsekonomin och kapitalismen är de stora bovarna och orsaken till de fattiga ländernas situation idag.

När det gäller den allmänna kritiken av det kapitalistiska systemet från alternativa rörelser noterar Amin att begreppet kapitalism verkar okänt för dessa, vilket för med sig att deras kritik uteslutande är moralisk. Åtgärderna anklagas för att skapa fattigdom, fast utan att ta med i beräkningen att systemets logik kunde ha något med situationen att göra. Amin gör därför en *distinktion mellan den verklighet som systemet skapar*, dvs. kapitalexpansion, *och utvecklingsbegreppet*. ”Det första fenomenet måste ses som samhällelig verklighet och studeras på två nivåer, dels när det gäller dess inneboende (abstrakta) tendens och dels beträffande dess historiska (konkreta) verklighet.” Utvecklingsbegreppet däremot är till sin natur ideologiskt, man bestämmer resultat i förhållande till kriterier som bestämts på förhand. Kombinationen av det verkliga (kapitalexpansion) eller önskvärda (utveckling mot ett bestämt mål) anser Amin bära skulden till en tidvis blind politik. De etablerade institutionerna blandar även de systematiskt ihop begreppen; de förslår metoder och uppfattar resultaten som utveckling. Dessutom är sammanblandningen av begreppen ”marknadsekonomi” och ”kapitalistisk ekonomi” en orsak till försvagningen av kritiken mot nutida politik. Marknad är inte lika med kapitalism. Marknaden är en term för konkurrens, kapitalism bestäms av de konkurrensbegränsningar som det privata ägandet resulterar i, där vissa har och andra är uteslutna. Marknadens sanna förverkligande förutsätter att det privata ägandet avskaffas. Den existerande kapitalismen fungerar inte som konkurrenssystem. För att fungera kräver kapitalismen ingripanden från en kollektiv auktoritet som representerar kapitalet som helhet. Kapitalets politik blir följaktligen också statens, som kapitalets representant. (Amin, 1997:29-31) Kapitalism kan inte fungera utan en samhällelig och politisk dimension, därför är staten så viktig. (ibid. :50)

Den kapitalistiska kampanjen av idag kräver dock att statens sociala insatser elimineras genom privatiseringar där offentliga byråkrater under demokratisk kontroll ersätts av ogenomskinliga privata försäkringstjänstemän med vinstkrav. (ibid. :51) Systemet är idag i stagnation eftersom USA med sin hegemoni och kontroll, kopplad till deras ständiga underskott i statsfinanserna, gör att de uttömmar den internationella

⁸ Samir Amin är ekonom och historiker, född i Egypten och verksam i Dakar, Senegal på ”Third World Forum”.

valutamarknaden. För att tillfredsställa systemets krav krävs en ensidig anpassning av de svagaste medlemmarna i systemet, nämligen Tredje världen, på bekostnad av deras *utveckling*. Samtidigt får dessa länder utstå en systematisk undervärdering av sina valutor så att den eftersträvade effekten kan uppnås. Krishanteringssystemet löser spänningen genom att få utlopp för det rörliga kapitalet som söker investeringsmöjligheter, på så vis sluts cirkeln så att man slipper lösa krisen. Istället används strategierna för att hantera den. (ibid. :56-57)

För länderna i periferin leder stagnationen till en stark tillbakagång, ett exempel är *Afrikas "backwardness"*, dvs. tillbakagång till hur det såg ut för flera decennier sedan. Krishanteringen uppmuntrar export från centrumländerna, men påverkar exportmöjligheterna negativt för de i periferin. Amin tror att denna konflikt i längden kommer leda till våld, vilket å andra sidan gör USA:s militära hegemoni outhärlig för världsfreden. (ibid. :58)

Amin kommer till slutsatsen att idén om styrning genom marknaden är utopisk. Om kapitalismen skall kunna styras krävs marknaden plus staten. Konflikten mellan ett globaliserat ekonomiskt rum och fragmenterade rum för politisk och social styrning är ohållbart och därför måste denna process leda till nya nationalistiska strömningar och sociala motsättningar, som kommer utmana den utopiska globalisering som eftersträvas. (ibid. :59)

3.4.2.4 Susan George⁹

Susan George skriver utifrån fattigdoms- och hungerproblemen som många av människorna i tredje världen lever med i boken "Ill fares the land" (George, 1990). Hon menar att det primära inte är de fattiga som offer för ett problem, utan deras förhållande och relation till samhället och då speciellt dess medlemmar med mycket *makt*, såväl lokalt, nationellt som internationellt. Om man utgår från att dessa människor har rika resurser men saknar makten att kontrollera sin omvärld och sina egna liv menar hon att man får ett helt annat perspektiv. Därför är hunger och fattigdom inte främst teknologiska- eller organisatoriska problem utan ett politiskt problem. Moraliskt sett handlar det inte om välgörenhet utan om rättvisa. (s 7) Bara faktum att åtminstone en tredjedel av befolkningen på landsbygden i de värst drabbade länderna är utan jord är en

viktig faktor som gör problemen större än de kunde ha varit. Och George menar att istället för att söka efter de ekonomiska och politiska orsakerna och följderna av denna drastiska situation så väljer många experter att lägga fokus på offren, inte omständigheterna och genom detta upprätthålls status quo. Var ligger obalansen frågar hon sig. Det är en stor *obalans mellan rika och fattiga länder* i konsumtion, men det finns även *oproportionerligt stora gap internt mellan rika och fattiga i u-länderna*.

Situationen på världsmarknaden för de fattiga länderna liknas vid att spela Monopol mot parter som från början i spelet har kontroll över alla de bästa och mest värdefulla tillgångarna. När det gäller råvaruproduktionen yttrar detta sig i att tredje världens länder tvingas exportera allt större kvantiteter tropiska varor, till allt lägre råvarupriser, och köpa förädlade matprodukter mm. till allt högre priser. Båda prissättningsprocesserna ligger helt utanför tredje världens kontroll. George menar att bytesförhållandet är minst sagt ojämlika. Väst menar att u-länderna bara borde efterapa västs produktionssätt, dvs. moderniseringsten, och att de därmed skulle uppnå större välfärd. Men även om länderna inser att deras förhållanden är mycket annorlunda och att de därmed inte skulle gynnas av dessa, så kan de inte enligt George "hoppa av" processen när de upptäcker detta då de har ett tryck att återbetala sina statsskulder. *Moderniseringsyndromet är en tydlig* underström och de nya jordbruksteknikerna mm. anses som de bästa och mest effektiva, "moderna" helt enkelt, på samma gång som u-ländernas produktionsmetoder ses som ineffektiva och får underutveckling som konsekvens. Om man istället skulle överge västs medicin för utveckling skulle man kunna börja från början och ta tillvara den kunskap som småjordbrukare har, som oftast ses som hinder av moderniseringsivrarna, skulle kunna utvecklas ur deras rika källor av jordbrukskunskap på samma gång som det ger dem värde som personer. Att hungerproblemet skulle försvinna när produktionen ökar är enligt George en naiv uppfattning. Hon menar att med vinstkraven kommer de fattiga att elimineras från produktionen, vilket istället skulle leda till fler hungriga människor. De fattiga kan inte vinna när de beror av de rikas överseende. Många regeringar i Tredje världen är främst koncentrerade på att ge till de som håller dem vid makten, dvs. de rikare delarna av befolkningen, därför kommer mänskliga rättigheter, inkluderat rätten till mat, bara på en andraplats. Ytterst är hela problemet en fråga om makt menar George.

⁹ Susan George är vice ordförande för franska Attac och vice direktör för Transnational Institute i Amsterdam.

När det gäller de externa faktorerna så agerar de industrialiserade länderna så att de minskar sitt bistånd när nöden ökar och priserna blir högre, när de istället borde gjort tvärt om. Dessutom är det nuvarande kapitalistiska systemet uppbyggt så att det sanktionerar privat ägande utan att ta ansvar för de som inte äger något. Man har inte lyckats sätta någon övre gräns för hur mycket en människa, ett företag eller en nation kan samla på sig i tillgångar. Den understa gränsen – död pga. hunger - är tvärt emot väl definierad. För en världsekonomi som styrs av vinstintresse och konkurrens är millioner av människor ytterst oanvändbara. George menar att världskapitalismen snarare föredrar att dessa ”oanvändbara” människorna försvinner och menar cyniskt att man därför låter svälten vara en av dessa vägar att bli av med människor på... (s. :8-16)

Författaren uttrycker dessutom en skepsis till att vetenskapen i stort kan sägas vara objektiv, den är istället högst mål-orienterad och följer oftast den nyliberala agendan då den traditionellt sett alltid följt det dominerande ekonomiska systemets logik. Även om tidigare tillämpade tillväxtmodeller inte fungerat fortsätter dessa fortfarande att dominera. Gamla slogans som ”trickle-down” effekter o dyl. kasseras, men de nya ser misstänkt lika ut. Dessutom kan begrepp och koncept som kanske varit innovativa och sett lovande ut när de introducerats av tredje världens ledare effektivt urvattnats av utvecklingsetablissemang. Två sådana begrepp är begrepp som ”the New International Order (NIEO)” och ”Basic Needs”. Debatten stannar vid tekniska begrepp, allt som skulle kunna översättas till politiska dimensioner som är viktiga för verklig utveckling utelämnas effektivt. Den mesta forskningen och programmen handlar därför om skönhetsoperationer, inte om att främja verklig strukturell förändring. Här återkommer George till tesen om att den primära tyngdpunkten bör läggas på ordet ”makt”; makt som den uttrycks i sociala klasser och genom institutionerna som tjänar dem på alla nivåer. Det är här man finner orsaken till fattigdomen. (s 144-160)

3.4.2.5 Attac¹⁰

Attac menar att vi idag under paroller som ”frihandel”, ”avreglering” och ”globalisering” påverkas av en allt starkare, global, likriktning i ekonomins tecken. Makten över allt fler områden i livet flyttas över till valutamarknaden och ett fåtal transnationella företag. Denna process menar de leder till en urholkning av demokratin. Attac har en bestämd uppfattning om att *utvecklingen inte är förutbestämd* och finner

därför inget skäl att acceptera större ekonomisk instabilitet, större sociala klyftor och menlös demokrati. Organisationen säger i sin programförklaring att samhället inte behöver läggas i händerna på en spekulativ logik som bara tar hänsyn till näringslivets och finansmarknadernas intressen. Man menar att en annan värld faktiskt är möjlig och att det finns andra vägar. Dagens liberala marknadsekonomiska system, och delvis globaliseringen, är ansvariga för många av de missförhållanden och ojämlikheter vi ser idag i världen enligt Attac.

Globaliseringen är visserligen en väg som öppnar många nya möjligheter och kan föra med sig mycket positivt menar man, men parallellt med de positiva skeendena finns en annan utveckling som Attac varnar för. Denna process innebär tillfredsställelse av starka ekonomiska intressen som medför bl. a. avregleringar. Idag menar man att de intressen som har *makten att styra processen för utvecklingen från rättvisa* och i den motsatta politiska riktning. I det tillfälliga vacuum som uppstår vid snabba avregleringar, innan uppbyggnader av skyddsmekanismer/motkrafter påbörjats, av nödvändighet eftersom demokrati är en långsam beslutsform, då fylls vacuumet av starka ekonomiska intressen som ytterligare fördröjer och motverkar den demokratiska processen. Speciellt utsatta menar man att de fattiga och skuldsatta länderna i Tredje världen blir. *En orsak till dessa länders fattigdom är de rika ländernas handelspolitik*, däribland EU med subventionerat jordbruk, textilindustri mm, områden där u-länderna skulle haft komparativa fördelar. Dessa länder blir dubbelbeskattade genom att de tvingas avreglera sina marknader medan den rika världen har kvar sina. Dessutom menar man att den stora skuldbördan på de fattigaste länderna är orimlig både pga. omständigheterna då lånen togs och dessutom då de är återbetalda flera gånger om i räntor. De länder som följt villkoren i strukturanpassningsprogrammen har inte nödvändigtvis haft en mer gynnsam utveckling menar Attac, snarare tvärt om.

Den logik som *de globala institutionerna* som IMF och Världsbanken följer menar man är långt ifrån opolitisk. Istället är det *starka ekonomiska och politiska intressen som dominerar på bekostnad av medborgarna* i majoriteten av världens länder. Institutionerna lider enligt Attac av ett enormt *demokratiskt underskott* och en brist på folklig förankring. Institutionerna är också medskyldiga till att ha gett orättfärdiga lån till diktatorer som utnyttjat pengarna för egen vinning.

¹⁰ Attac skapades i Frankrike 1998 och vill vara ett nätverk för de som vill avväpna marknaden dess makt.

När Bretton Woods systemet med det ramverk av regler och institutioner som tidigare reglerat valutaflödena avreglerades har marknaden slutat att fungera optimalt och istället blivit väldigt instabil och osäker genom de stora fluktuationerna på börserna och de större risker det medför. *Avlägsnandet av kontrollmekanismer har skapat ofrihet snarare än frihet enligt Attac.* Avregleringarna och den efterföljande spekulatjonen har lett till stora variationer i valutornas värden och detta i sin tur är den otvetydigt största orsaken till de återkommande finansiella kriserna som återkommer regelbundet i världen idag. I dessa kriser är det länderna i Syd som drabbas hårdast då de som råvaruproducenter är mer känsliga för prisvariationer. I och med att det spekulativa kapitalet fått allt större inflytande och utgör en allt större del av kapitalflödet gör att valutakurserna inte längre styrs av rationella och realistiska förväntningar på utvecklingen och rykten spelar idag större roll än verkligheten menar man. Detta är ett problem som ytterligare påverkar den negativa situationen. (www.globkom.nu)

3.4.3 Fattigdom på grund av felande *strukturer*

De parter i debatten som ännu inte kommit till tals befinner sig i mittfåran i debatten och deras position och argument, om än något mindre radikala, kan jämföras med de strukturalisterna och till viss del världssystemteoretikerna förde fram under 1960- och 1970-talen. Strukturalisterna pekade på de negativa följderna av det existerande systemet och ville främst reformera negativa aspekter då de i övrigt uppfattade grundtankarna i systemet som de bästa möjliga för styrandet och världens funktion.

3.4.3.1 Joseph Stiglitz¹¹

Joseph Stiglitz utgår från siffrorna i World Development Report som visar att klyftorna mellan rika och fattiga länder är ett existerande och ökande problem och konstaterar att lite görs för att rätta till detta missförhållande. Utvecklingsländerna har inte sällan efter att ha blivit undervisade i frihandelns välsignelse av väst öppnat sina marknader, för att sedan själva stöta på handelshinder i form av anti-dumpningsmekanismer o dyl. i de rika länderna och Stiglitz menar att detta är beklagligt. Han menar att dagens situation

¹¹ Stiglitz är fd. chefsekonom på Världsbanken och har gjort sig känd genom att säga även obehagliga sanningar om dagens ekonomiska system och dess baksidor.

är ett resultat av historiska skeenden och maktstrukturer. Det som kan ses som rättvist på ytan när det gäller kraven den fria handeln ställer mm. kan få väldigt olika resultat i u-länderna eftersom dessa länder redan är mycket sårbara och har svaga eller ibland inte ens existerande säkerhetsnät samt hög arbetslöshet redan från början. Man spelar helt enkelt i olika divisioner och maktbalanserna ytterligare förstärks av skilda konsekvenser. Den ekonomiska logiken kräver marknader som fungerar väl, fast i många underutvecklade länder är detta en reflektion av en dåligt fungerande inre marknad. Liberaliseringen har sällan följts av de regleringar och förbättringar i översynen av finansiella sektorer som annars är ett behov, vilket lett till ökad ekonomisk instabilitet. Följderna av ytterligt ökade klyftor och ojämlikhet mellan länderna i Nord och Syd när det gäller ekonomisk och politisk säkerhet menar han är stora. Terrorism och politiskt kaos är ständiga hot i en sådan situation.

En stor nackdel när det gäller liberaliseringen är att inom WTO finns förlorare både bland u- och i-länder. Stiglitz menar att i den politiska processen inom organisationen har ofta specialintressen triumferat över det allmänna intresset och inte sällan i förtäckta ordalag. (Stiglitz, 1999) I artikeln "What I learned at the world economic crisis" i The Insider skrev Stiglitz följande om de etablerade institutionernas och då särskilt IMF:s tillvägagångssätt. Och "insider" kan Stiglitz verkligen betraktas som då han tidigare varit chefsekonom på Världsbanken.

"The IMF likes to go about its business without outsiders asking too many questions. In theory, the fund supports democratic institutions in the nations it assists. In practice, it undermines the democratic process by imposing policies. Officially, of course, the IMF doesn't 'impose' anything. It 'negotiates' the conditions for receiving aid. But all the power in the negotiations is on one side – the IMF's – and the fund rarely allows sufficient time for broad consensus building or any widespread consultations with either parliaments or civil society. Sometimes the IMF dispenses with the pretense of openness altogether and negotiates secret covenants."

När det gäller världsbankens tillvägagångssätt menar Stiglitz att man "undersöker" ekonomin i respektive land för att sedan ge finansministrarna samma fyrstegsprogram som innefattar faktorerna nedan. Detta är sedan kraven som måste uppfyllas för att de skall få tillräckligt med lån från IMF för att underhålla räntan på de gamla samt att IMF lovar att prata för landet hos privata långgivare och internationella ledare:

1. *Privatisering*. Hellre än att sätta sig emot (en billig) utförsäljning av statliga företag använde lokala politiker världsbankens krav som en ursäkt till korrupktion, och förstörde infrastrukturen för vattenförsörjning och elektricitet.
2. *Liberalisering av kapitalmarknaderna*. Katastrofala kapitalflöden kan mycket väl ruinera ekonomier och är möjliga att förutsäga, trots detta fortsätter man rekommendera samma medicin menar Stiglitz. Sen när flödet av kapital ur länderna blir allt större pga. att man följer rekommendationerna, då kräver IMF att länderna dessutom ökar sina räntor till mellan 30% och 80% för att på så vis påverka investerare att återföra kapitalet till landet igen.
3. *Marknadsbaserad prissättning*. Detta kan också i enkla ord beskrivas som en fin term för att öka matpriser, vatten- och gaspriser. Även detta mycket förutsägbart ledande till social oro där fridfulla demonstrationer blir skingrade av kulor och tårgas.
4. *Frihandel men enligt versionen som domineras av Världsbanken och WTOs regler*. EU och USA försöker göra sig av med handelshinder i utvecklingsländerna på samma gång som man barrikaderar sig mot de samma länder när det gäller exempelvis jordbruk. Strukturanpassningsplanerna har helt enkelt inte fungerat. IMF:s strukturella assisterande till Afrika har lett till att kontinentens inkomst minskat med 23% menar Stiglitz. (the Guardian, april 2001 www.oneworld.org)

Stiglitz uttrycker dessutom i artikeln Dubbelmoral i världshandeln, att alla förlorar på det nuvarande läget och att mycket blivit fel i det nuvarande internationella systemet. Globaliseringen kan om den sköts på rätt sätt gynna alla länder. Men som den sköts hitintills har den istället blivit ett orättvist spel där reglerna skrivits av den rika delen av världen för den rika delen av världen. (DN 25/4-02, A2). Dubbelmoralen i världshandeln är därmed en stor orsak till Tredje världens fattigdom.

3.4.3.2 Jagdish Bhagwati¹²

Jagdish Bhagwati skriver utifrån sin specialitet handelsteori om de fattiga ländernas situation och dess orsaker. Han är en hängiven förespråkare av frihandel och menar att detta är en moralisk fråga och ett moraliskt ändamål eftersom politikernas sociala agenda inte kan åstadkommas utan en ekonomiskt fördelaktig situation vilket efterkrigstidens utveckling mycket riktigt visat genom reducerad fattigdom och

främjade välfärdslösningar som hälso- och sjukvård, utbildning mm. i många länder. Däremot menar han att hans eget födelseland Indien och flera andra länder som använde sig att inåtvända åtgärder snart befann sig i en situation med låg tillväxt och svåra situationer för de fattiga. Men Bhagwati erkänner att ett av de stora problemen med frihandel och ekonomisk frihet är den ekonomiska osäkerheten. Frihandel skapar möjligheter men också risker. Dessa risker bör hanteras genom delvis nya eller reformerade strukturella regleringar och/eller institutioner som dock inte hindrar frihandel men åstadkommer en viss lindring av konsekvenserna. Detta kommer beskrivas närmare i nästa avsnitt där de olika parternas syn på hur fattigdomen skall bekämpas blir mer tydlig. (Bhagwati, 1998c) Adam Smiths osynliga hand leder i princip till en effektiv fördelning av resurserna, men endast om marknaderna har priser som speglar de verkliga sociala kostnaderna menar Bhagwati.

”Den synliga handen” skulle i många fall göra saken mycket värre. Det blir fel när många producenter idag slipper betala för exempelvis den miljöförstöring som deras produktion orsakar. När marknaden felar behöver man inte ge upp frihandel, istället använda intern policy för att fixa de felande länkarna inom landet och vissa regleringar bortom handelshinder för att rätta till fel bortom den inre marknaden. (Bhagwati, 1998a)

Att argumentera för ekonomisk frihet anser Bhagwati är enkelt. Men uttrycker ändå att frågan trots allt inte skall hanteras som om det var ett mycket enkelt ämne. För att tydliggöra pekar han på hur det vid sidan av den ekonomiska tillväxten också utvecklats en *felande länk när det gäller kapitalflöden* vilket resulterat i bl. a. Mexikos pesokris 1994 vilket i sin tur rest upp en opinion mot ”the Liberal International Economic Order” (LIEO) och krav på en ”New International Economic Order (NIEO). Den senare restes det krav på under 1970-talet och har blivit aktuellt igen, men Bhagwati menar att de senaste reaktionerna mest verkar vara tanklösa och ogenomtänkta slag i luften mot kapitalism och globalisering.

Bhagwati reser dock ett varnande finger mot det MAI-avtal som OECD försökte få igenom i WTO eftersom det var obalanserat och till fördel endast för industriella

¹² Bhagwati är född i Indien men numera medborgare i USA, där han är professor på Columbia University.

intressen. Han menar att sådana förslag har berövat världsmarknaden mycket genom att man inte har kommit överens om användbara principer för direkta utländska investeringar (DFI). (Bhagwati, 1999)

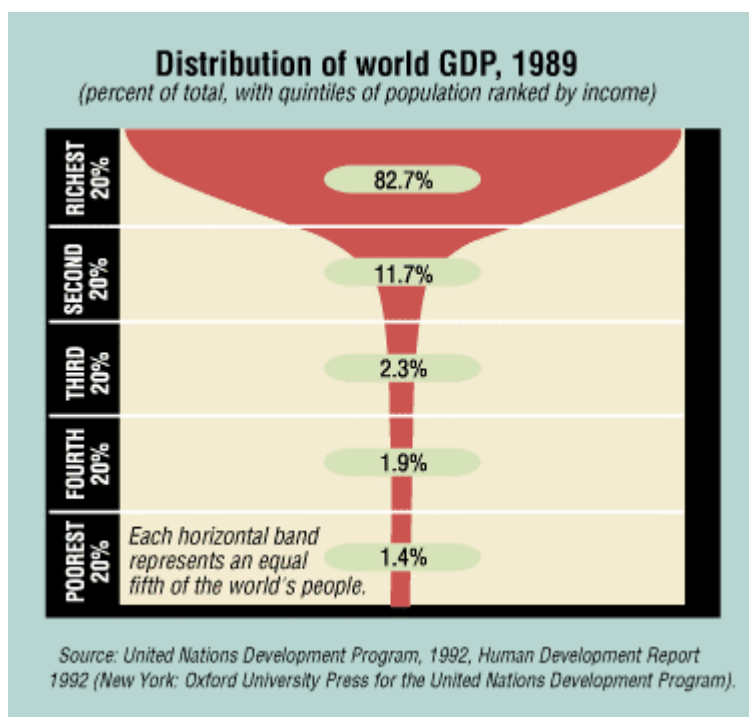
En viktig orsak till att u-länderna inte kan konkurrera även med öppna marknader anser Bhagwati som flera av de andra parterna *är i-ländernas egna brott mot frihandeln* genom subtila regleringar som exempelvis anti-dumpningsmekanismer och subventioner som effektivt håller u-länderna ute från västs marknader även där de har komparativa fördelar. (Bhagwati. 1998b)

3.5 Teorier kring den framtida fattigdomsbekämpningen

När de fattigas situation diskuteras i olika forum brukar åtskilliga fakta återkomma i argumentationen som du som läser säkert redan märkt, men inte sällan används de av olika sidor för respektives egna syften.

Fattigdomsbekämpningen under utvecklingens tidevarv har faktiskt inte visat några revolutionerande resultat och har i sina bästa stunder varit en besvikelse. I World Development Report 2001 från Världsbanken skriver man att delen människor som levde på mindre än 1\$ per dag enligt världsbankens mått visserligen gick ned från 28% till 24% mellan 1987 och 1998. Men pga. befolkningsökningen minskade inte fattigdomen i rena tal. (2001:21) Visserligen finns det positiva skeenden, som exempelvis de ”asiatiska tigrarna” i Östasien som en gång var fattiga, av krig sönderslitna och av råvaruexport beroende nationer under 1950-talet. Idag har dessa länder uppnått ett förhållandevis stort mått välstånd, och det på ganska kort tid. Men den stora bilden är minst sagt blandad, inte minst mot bakgrund av att 70% av 1,2 miljarder, enligt Världsbankens fattigdomsmått (data jag trots allt kommer använda som utgångspunkt i det som följer), som lever i fattigdom är kvinnor. Kvinnorna kan sägas vara den grupp som rörts minst av den ekonomiska tillväxten under efterkrigstiden, därför kan man säga att de varit exkluderade på många sätt. Dessutom har ett hundratal nationer med ca 1,6 miljarder människor upplevt tillbakagång mitt i en period av tillväxt, man kan därför säga att marknadsdriven tillväxt åtföljdes av marginalisering.

Den stora massans fattigdom har varit ganska motståndskraftig mot de olika utvecklingsteorier som varit på modet och politiken som formats efter dessa. Sedan 1980 har visserligen den ekonomiska tillväxten i 15 länder ökat inkomsterna för 1,5 miljarder människor, men fortfarande lever en tredjedel av världens invånare i fattigdom och mer än 1 miljard människor har inte ens tillgång till grundläggande social service. Över huvud taget har polariseringen inom världsekonomin ökat av allt att döma. Mellan 1960 och 1991 har enligt UNDP de rikaste 20 procenten ökat sin inkomst från 70 till 85% av global inkomst, medan de fattigaste föll från 2,3 till 1,4 procent (Nederveen Pieterse ed. 2000:137) Tabellen i det följande åskådliggör.

Vad skall man då göra åt detta? De uppfattningar om fattigdomens och ojämlikhetens orsaker som diskuterats i det förra avsnittet har förstås åtföljts av teorier om hur man skall komma tillrätta med problemen vi ser framför oss. Precis som jag visat i det tidigare avsnittet är åsikterna delade även när det gäller hur fattigdomsbekämpningen skall gå till. Med de fakta som jag just nämnde som bakgrund kommer jag därför i det följande att gå in på de olika aktörernas argument när det gäller fattigdomsbekämpningen och synen på framtiden. Om länderna skall lyckas med målet att halvera den absoluta fattigdomen till år 2015, då är det bland annat dessa teorier och sätt att bekämpa den som står till buds.

3.5.1 Fattigdomsbekämpning genom interna reformer

3.5.1.1 Världsbanken

Världsbankens nya strategi för att bekämpa fattigdomen nu när struktur-
anpassningsprogrammen övergetts är de sk. ”poverty reduction strategy papers” som
varje land individuellt ska ta fram och sedan presentera för världsbanken som sedan
stöder i implementeringen genom bistånd, lån etc. Ett exempel på mål som ett sådan
dokument kan innehålla presenterades i World Development Report 2000/2001;
Attacking Poverty (s. 22). Uganda hade följande mål som primära i sin fattigdoms-
bekämpningsstrategi:

- Reducera dödligheten bland barn under fem år till färre än 103 barn per 1000 födda.
- Bekämpa HIV-infektionstakten och förekomsten med 35%
- Reducera mödrars fruktsamhet till max 5,4 barn per kvinna.

Det ramverk som skall ligga till grund för fattigdomsbekämpningen är uppdelat i tre lika
viktiga beståndsdelar enligt Världsbanken. Det allra första är att *utöka möjligheterna*
ekonomiskt sett genom en generell tillväxt inom länderna samt uppbyggnad av den
mänskliga potentialen genom utbildning o dyl. Den andra beståndsdelan är
empowerment genom att skapa ansvarsfulla statliga institutioner som är lyhörda för de
fattiga. För detta krävs att sociala barriärer tas bort för vissa grupper och att
beslutsfattandet blir demokratiskt. Det sista handlar om att *öka säkerheten och*
tryggheten så att fattiga människor inte råkar så illa ut vid naturkatastrofer, ekonomiska
chocker och felande politiska beslut. För att detta skall uppnås krävs globalt samarbete
som strävar mot ekonomisk stabilitet samt att de fattiga länderna och folken får en röst
på den internationella arenan. Mer bistånd och skuldlättnader är viktiga instrument mot
detta mål enligt världsbanken, samt att de rika länderna öppnar sina marknader. (s 33)

3.5.1.2 UNDP

UNDP efterlyser precis som Världsbanken en global strategi mot fattigdom, med mer
resurser, ett tydligare fokus och starkare överlåtelse av alla parter. Effektiv styrning
inom länderna är dock A och O för att någon framgång skall uppnås. UNDP vill vara
instrumentala i att se detta bli verklighet, genom att vara behjälplig i processen.

Länderna behöver dock *internt* komma fram till fattigdomens omfattning inom respektive nation i tredje världen, sätta mål och utveckla planer för att dessa skall kunna uppnås. Utan detta kommer man ingenstans i bekämpandet av fattigdom enligt UNDP. För att vara framgångsrika måste planerna innefatta de olika dimensionerna av fattigdom och ojämlikhet. Idag är de flesta program alltför snäva och fokuserade på ett litet antal interventioner. Ansvariga och demokratiska institutioner inom länderna anses vara grundplåten för framgång. Detta uppnås genom regelbundna val och en strävan att decentralisera beslutsfattande till lokala nivåer genom att hjälpa fattiga organisera sig själva i sammanslutningar och på så vis främja deras ”ägande” av projekten. Det är viktigt att utgå från att de fattiga faktiskt har inneboende resurser som kan utnyttjas för att göra deras situation bättre. För att nå speciellt utsatta grupper som exempelvis kvinnor och etniska minoriteter krävs också speciella *politiska interventioner* för att stärka deras ställning. U-länderna behöver dessutom koppla programmen till sina internationella ekonomiska och finansiella policybeslut.

UNDP menar dock att det *även finns externa faktorer* som måste beaktas, som inte är inom ett enskilt lands kontroll och detta är förstås i-ländernas jordbruksmark mm. UNDP efterlyser dessutom utvecklingsbistånd utan villkoranden och bistånd som partnerskap, inte situationen som råder idag då de fattiga länderna mer eller mindre ses som de rikas undersåtar. (Overcoming Human Poverty, 2000:8-15)

3.5.1.3 Johan Norberg

Norberg utgår från tesen att alla positiva krafter som påverkar utvecklingen i rika såväl som fattiga länder utgår från tillväxt, och tillväxt uppnås enligt honom endast genom fria globala marknader och kapitalism, utan några regleringar eller klausuler. *Marknadskapitalismen behöver frigöras från de hinder som det politiska systemet väldigt ofta sätter upp*, bl. a. genom snårig byråkrati som följd av politiska beslut. Dessutom vill Norberg, precis som moderniseringsteoretikerna på 1960-talet, se en vandrings bort från de fällor som ”efterbliven” kultur och traditioner ställer upp. Demokrati är bra, men låt marknaden sköta sig själv är budskapet författaren för fram. Fattigdomen kan bekämpas endast genom instrument som främjar tillväxt enligt Norberg (2001:69). Tillväxten blir en ”kapploppning mot toppen” istället för ”race to the bottom”. Där liberal politik har fått verka längst menar han att fattigdom och nödlidande blivit undantag istället för regel. (ibid. :53) Två aspekter framför andra verkar öka

jämlikheten i ett samhälle menar Norberg; frihet för internationell handel och internationella kapitalrörelser - de två mest globaliserade reformerna. Följaktligen menar han att man kan mäta ett lands framgång i bekämpningen av fattigdom i hur globaliserat landet är. Jämlikhet i frihet ger ekonomisk jämlikhet. Äganderätt, näringsfrihet, frihandel och minskad inflation ger både tillväxt och jämlikhet enligt författaren. (ibid :78-79).

3.5.1.4 Assar Lindbeck

Lindbeck anser att tillväxten som kommer av liberaliserade ekonomier är det grundläggande för att man skall uppnå reducerade fattigdomstal i världen i framtiden. Orsaken till att en del länder fortfarande är fattiga är att globaliseringen helt enkelt inte gått långt nog och då speciellt på handels område. Det stora problemet och reformområdet är att göra politik och administration lika globaliserade som ekonomin redan är idag. *Reformerade inre strukturer* är det första och avgörande steget mot en bättre framtid enligt Lindbeck. Man bör också i dessa länder genom olika reformer lämna bakom sig sådana kulturella och traditionella hinder som varit delaktiga i resultatet vi ser idag, den "efterblivenheten" och underutvecklingen som de fattiga länderna står i. (DN 26/8 2001:A4).

3.5.2 Fattigdomsbekämpning genom *externa* reformer

3.5.2.1 Samir Amin

Samir Amin efterlyser *ett alternativt, humanistiskt globaliseringsprojekt* då han, i motsats till den dominerande uppfattningen om att globaliseringen bör ske genom marknaden, vill utveckla ett alternativ som överensstämmer med ett socialistiskt perspektiv. Amin menar helt enkelt att vi inte kan utrota fattigdom och än mindre få en jämlik värld i dagens aktuella kapitalistiska system. Förverkligandet av ett sådant projekt *förutsätter skapandet av ett nytt globalt politiskt system* som snarare än att tjäna marknaden skall bestämma dess gränser. Globala politiska reformer för att stävja det kapitalistiska ekonomiska systemet som hitintills åsamkat så mycket skada och en ökande fattigdom, kopplat till införandet av ett socialistiskt system, är alltså en viktig del i lösningen på fattigdomsproblemet för Amin. Han menar att nationalstaten har fyllt den funktion som det nya globala politiska systemet härnäst bör sköta fram tills idag,

om än inte perfekt genomfört. Men i en ny verklighet anser Amin att man bör anpassa tillvägagångssätten till denna. Genom det humanistiska projektet skulle de flesta problemen som finns överbryggas. Det globala politiska systemet skulle ha ansvar för fyra huvudområden.

1. Systemet skulle organisera en global nedrustning till en lämplig nivå så att mänskligheten befrias från kärnvapenhot och andra liknande faror.
2. Dessutom skulle man hantera tillgången till planetens resurser och fördela dem på ett rättvist och jämlikt sätt. Till detta krävs en global beslutsfattande process som värderar (sätter pris) på tillgångarna och utifrån det åstadkommer en jämlik fördelning.
3. Ansvaret skulle ligga här för förhandlingar om öppna, flexibla ekonomiska relationer mellan världens större regioner som idag är ojämnt utvecklade. I slutändan skulle detta reducera centrumländernas monopol på teknikens och ekonomins område. De existerande institutionerna som Världsbanken, WTO, IMF m fl. skulle därmed avskaffas och ersättas med detta nya system.
4. Överläggningar skulle inledas om en riktig handläggning av den globala/nationella dialektiken inom kommunikationens-, kulturens- och politikens områden som sedan får jämlikhet som konsekvens. En del av detta blir att skapa politiska konstitutioner som representerar samhällseliga intressen i global skala. Utifrån dessa konstitutioner skulle begynnelsen av ett nytt "världsparlament" ta form, ett parlament som inte längre behöver hantera mellanstatliga relationer som FN gör i dagsläget.

3.5.2.2 Susan George

De åtgärder som Susan George främst efterlyser för att man skall kunna reducera fattigdomen är *reformerade maktstrukturer internationellt*, men *också ändrade ägarförhållanden inom länder*, speciellt när det gäller jordbruksmark. Omvärlden bör också verka för mer stabila och rättvisare priser på råvaror så att inte u-länderna skall behöva exportera allt större kvantiteter för allt mindre pengar som sker idag. George menar dessutom att u-länderna måste *lämna "moderniseringssyndromet" bakom sig och utifrån sina egna förutsättningar utveckla de resurser varje land har*. Författaren håller därmed inte med de nyliberala företrädarna som anser att man bör lämna inhemsk kultur och traditioner bakom sig för att anamma det nya, dvs. följa västvärlden. Genom

följande strategier borde istället de fattiga länderna kunna ta tag i sin situation menar hon:

- Radera ut tredje världens skulder och låt i-länderna stå för betalningarna till sina egna banker.
- Begränsa utvecklingsbistånd och projekt till länder vars ledare har visat att de faktiskt bryr sig om sina egna fattiga medborgare genom äkta landreformer, fördelning av inkomster o dyl. Förtryckande ledare eller en rik förtryckande överklass skall inte belönas.
- Öka biståndet när det gäller mat, men bara i akuta situationer som hungerkatastrofer. Institutionaliserat bistånd där mat delas ut har underminerat människors vilja att ta tag i sina liv såväl som invaggat regeringar i en falsk trygghet så att de inte reformerat systemet och ändrat politiken.
- Fortsätt tryck på för att de åtgärder som presenteras under termen ”the New International Economic Order (NIEO)” skall genomföras då detta skulle tvinga regeringar att planera mer rationellt.
- Hjälp biståndsorganisationer att genomföra projekt som i liten skala återger människor förmågan till självförsörjning.
- Stöd alternativa agronoma och ekologiska alternativ till den vanliga moderniseringsläran för att anpassa metoderna till kontexten.
- Acceptera ny teknologi bara när det främjar de lokala lösningarna på fattigdoms- och hungerproblematiken och i slutändan häver beroendet.

3.5.2.3 Attac

Attac är väldigt tydliga med vad man anser vara nödvändiga reformer för att vi skall uppnå mindre ojämlikhet och fattigdom globalt i världen idag. Utifrån grundtanken om att *makt bör utövas och resurser fördelas i andra syften än endast vinstmaximering. Politiken har här en viktig roll att spela* för att tillvarata andra intressen än de ensidigt ekonomiska i samhället. *Där de ensidigt ekonomiska intressena dominerar genom kapitalism och marknaden kommer fattigdomen fortsätta att öka snarare än minska.* Handlingsprogrammet som utgår från dessa fakta och som kan kopplas till fattigdomsbekämpningen är uppdelat i några punkter. En av kärnfrågorna för organisationen är nobelpristagaren James Tobins förslag om att införa en skatt på 0,1%

på spekulativa transaktioner på valutamarknaden. Skatten skulle minska incitament för att spekulera kortsiktigt i valutor. Inkomsten från skatten skulle kunna användas globalt för att bygga upp en mer jämlik värld och stärka svaga grupper. Medlen skulle fördelas genom ett demokratiskt forum där alla länder är representerade. En annan viktig fråga gällande tredje världen är avskrivningen av de fattigaste ländernas skulder. Ytterligare en punkt är avskaffandet av alla skatteparadis så att inte någon kan slinka undan den börda som alla solidariskt bör dela.

Ekonomi måste helt enkelt kopplas samman med rättvisa och solidaritet enligt organisationen. Ett sätt att göra detta på är att EU tar bort skyddstullar och subventioner på områden där dessa länder har en komparativ fördel. Frihandel och liberalisering kräver två parter, och väst utnyttjar idag sitt övertag genom de krav man ställer på liberalisering utan att man för den skull följer sina egna recept menar Attac och just därför bör de rika länderna ta sig i kragen och förändras själva först, sedan kan de andra följa efter, fast utifrån sina egna kulturella och politiska villkor.

3.5.2.4 Michael Chassodovsky

Michel Chassodovsky tror inte att det finns någon enkel lösning till fattigdomen och den globala ekonomiska kris som påverkar oss idag. Han menar att sociala rörelser och folkrörelser måste börja fokusera på de ekonomiska aktörerna som lever av denna destruktiva ekonomiska modell, och inte bara vända sig mot politikerna i de globala institutionerna och sammanslutningarna. Enda vägen till en mer solidarisk världsordning och ekonomi är att lämna dagens kapitalism och marknadsekonomi som orsakat så mycket destruktivt bakom och vända sig mot en socialistisk modell. *Vad som behövs är en konkret ekonomisk mekanism som säkerställer avskrivningen av skulder för tredje världens länder, tillsammans med ett reglerande politiskt öga som vakar över Bretton Woods institutionernas förehavanden och demokratiseringen av centralbankerna. Utöver detta krävs en social "avväpning" av de finansiella krafterna genom sociala regleringar för att hantera krisen och de själviska ekonomiska intressena.* Chassodovsky menar att världen borde erkänna att den dominerande nyliberala skolan lett världen åt fel håll. För att korrigera några av dess fel krävs såväl *nya regler för världshandeln* som utvecklingen av en *makroekonomisk policy grundad på behov* och inriktad på att bekämpa fattigdom samt ett världsvitt skapande av arbetstillfällen och köpkraft. Denna kamp kräver en aldrig tidigare upplevd solidaritet och internationalism

som samlar många sociala organisationer och rörelser i alla världsregioner i en gemensam strävan att radera ut fattigdom och uppnå en bestående världsfred. (Chassodovsky 1997:26-27)

3.5.2.5 Alan Freeman

Freemans uppfattning om fattigdomsbekämpningens framtid grundar sig först på hans marxistiska hållning. Freeman menar att ekonomi är allt för viktigt för att lämnas till ekonomerna. Ju mer självständig och kritisk hållning man tar till den ekonomiska ortodoxa hållningen i de sociala vetenskaperna, desto mer troligt är det att kunskapen utökas. Eftersom marknaden genererar fattigdomen menar han att hela systemet är fel och att det behöver ersättas av något annat, nämligen den socialism som Marx beskriver i sina verk. (Freeman 1999:73) Fattigdomen blir man bara av med om hela systemet reformeras, och det är främst genom en internationell arbetarkamp för internationell socialism som detta kan göras möjligt.

3.5.3 Reform av existerande strukturer

3.5.3.1 Jagdish Bhagwati

Ekonomisk frihet skapar välstånd både direkt och indirekt enligt Bhagwati eftersom dessa friheter kopplade till civila friheter (som det tidigare också främjar) tillsammans är en viktig motor för välstånd i Tredje världen enligt Bhagwati. Dessutom menar han att ekonomisk frihet stärker demokratin- såväl som utvecklingens kvalitet. Kvaliteten på den sociala lagstiftningen beror generellt sett på en ekonomiskt fördelaktig situation. Utan frihet leder det lätt till korruption. Ekonomisk frihet har fyra beståndsdelar; frihandel, fria kapitalflöden, fri ”foreign direct investments (FDI) och fri migration. Men om man skall kunna främja frihet i alla dessa dimensioner behövs lämpliga policyverktyg för respektive dimension då allt inte kan regleras i ett. De sista decennierna har frånvaron av sådana verktyg gjort att negativa effekter av liberaliseringen fått genomslag. Fria kapitalflöden behöver kompletteras med en kontrollmekanism som varnar när flödena blir alltför stora samt att man inför temporära skatter på flödena när alarmsignalerna ger ljud ifrån sig. (Bhagwati, 1999). *Bhagwati efterlyser därför en institutionell förändring* så att de som inte kan hantera konsekvenserna av frihandel inte råkar alltför illa ut, något han kallar ”Trade Adjustment Assistance” och som skulle *minska de negativa verkningarna*.

Kopplingen mellan altruistiska hänsynstaganden och frihandel är olycklig enligt Bhagwati då det underminerar både frihandelsfrågan och främjandet av den moraliska agendan genom att försöka skapa nya hinder för frihandel genom sociala och moraliska förbehåll i handelsförhandlingarna och inom institutionerna. Det får till resultat att man inte uppnår någon frihandel alls menar författaren. Dessutom undermineras den moraliska agendan av att blandas ihop med frihandelsfrågan som av nöd utgår från protektionistiska vs. konkurrens- hänsynstaganden. Det blir lätt att man på så vis ger sken av att främja en protektionistisk agenda genom de moraliska argument som oftast används menar han. Det enda riktiga är att koppla dessa två processer från varandra så att frihandelsfrågan får förbli frihandel och den moraliska och sociala agendan får reflektera altruismen. Dessa bör hanteras var för sig, men är båda två lika viktiga. (Bhagwati, 1998c) Bhagwati menar att man skall frigöra marknaden och kapitalismen från sådana faktorer som på olika sätt hindrar den från att fungera optimalt, på samma gång som kapitalismen inte kan släppas helt lös. *Politik och kultur dock kan i vissa fall utgöra hinder* som kan hämma fattigdomsbekämpningen. Bhagwati menar att vinsterna som resulterar av (de rättvisa) överrenskommelserna om frihandel bör sedan användas för att främja sociala- och mänskliga rättigheter genom andra institutioner än de som behandlar handel, exempelvis FN och ILO. (Bhagwati, 1998a)

3.5.2.2 Joseph Stiglitz

Joseph Stiglitz menar att liberalisering är nödvändig, men att den bör ske balanserat, och den måste återspegla behoven och angelägenheterna för tredje världen. Det måste vara balans i såväl agenda, process som resultat och inte bara beröra de sektorer där utvecklingsländerna har en komparativ fördel, utan även där de har speciella intressen som exempelvis jordbruk och byggindustri. Dessutom måste dessa länders underläge i möjligheter att delta i förhandlingar räknas med och beaktas.

Öppenheten har en baksida genom att man öppnar upp för större risker och yttre chocker. Fattiga länder har särskilt svårt att hantera dessa chocker och den kostnad den ger upphov till. Dessa risker måste erkännas menar Stiglitz, och små, fattiga länder bör därför få hjälp med att utveckla verktyg för att hantera osäkerheten. Han menar dock att fördelarna i längden balanserar ut dessa kostnader, för kostnaden att inte liberalisera sin ekonomi blir betydligt högre. För snabb liberalisering kan dock vara ytterst farlig eftersom systemet

inte hinner anpassa sig, och då främst bankerna, detta problem har redan uppstått i en del av u-länderna som börjat liberalisera sin ekonomi. Ett exempel på detta som han använt i sin argumentation är Asienkrisen där han menar att "the crisis was caused in part by too little government regulation (or perverse or ineffective government regulation) in some areas and too many or too misguided government administrative controls in other areas." (Stiglitz, 1998) Regleringsmekanismer av den finansiella sektorn är ytterst nödvändig. En bra början mot minskad fattigdom är att WTO-rundorna blir forum där jämlika parter förhandlar och inte som idag när de fattiga länderna, när de ens är med, får väldigt litet utrymme i förhandlingarna. Liberaliseringen behöver också gå längre än bara varor och kapital till att liberalisera och ge människor chansen att fritt röra sig mellan länder, speciellt okvalificerad arbetskraft. Detta anser såväl Bhagwati som Stiglitz vara viktigt.

Agendan som behandlar utveckling behöver kopplas till handelsagendan skriver Stiglitz. För att uppnå detta krävs större samarbete mellan institutioner och länder. Han menar att *i-länderna behöver vara hänsynsfulla och medvetna om de speciella behoven som u-länderna faktiskt har*. Det finns minst tre dimensioner som är viktiga att ha i åtanke när det gäller detta. Först och främst måste i-länderna erkänna den höga kostnaden för liberalisering i u-länder. I-länderna måste tillåta längre övergångstider och ge hjälp i form av de tidigare nämnda "trade adjustment assistance" programmen. Den andra aspekten har att göra med de speciella problem i form av mänskliga behov som exempelvis hälsa. U-länderna bör få en "most favored pricing" status på sådant som medicin för exempelvis AIDS-sjuka. Den tredje aspekten handlar om att handelsförhandlingarna bör ta hänsyn till de långsiktiga tillväxtmålen hos u-länderna. Sådant som intellektuella rättigheter o dyl. inkluderas i detta. Den fjärde aspekten handlar om nyföretagande och småindustrier, områden som lätt blir föremål för protektionism. Man måste ta hänsyn till dessa i förhandlingarna, för u-ländernas skull. (Stiglitz, 1999)

På senare år har det diskuterats en del kring speciella dragningsrätter; "Special Drawing Rights" (SDR), ett system som redan finns och administreras av IMF och är ett avräkningssystem baserat på en korg av valutor. Stiglitz vill använda dessa dragningsrätter till att aktivt finansiera förbättringar som gynnar de fattiga ländernas befolkning och därmed också världen som helhet. Problemet som världen står inför idag har bl. a. två problem, finansiering av globala nyttigheter ("global public goods") och upprätthållandet av ekonomiskt välstånd. Med SDR:s kan dessa problem lösas genom att

man tar ansvaret för finansieringen av globala nyttigheter från det nationella budgetarbetet som lätt blir snävt i sina perspektiv och istället kanalisera dessa dragningsrätter till en global mekanism som fördelar resurserna som skapas för att upprätthålla de globala nyttigheterna. Stiglitz efterlyste dessutom under en debatt kring globalisering för frihet och välstånd på Olof Palmes Internationella Center (2001-12-11) en global koalition mot fattigdom och miljöförstöring nu när det finns en sådan mot terrorism. Utifrån dessa riktlinjer menar Stiglitz att det finns hopp om en mer jämlik värld med betydligt mindre fattigdom. (www.palmecenter.org)

3.6 Sammanfattande kommentarer

För att åter igen koppla de olika åsikterna till den debatt som föregick under 1960- och 70-talen så kan man säga att det i praktiken är tre huvudståndpunkter som återfinns i debatten. Företrädare som exempelvis de etablerade internationella institutionerna och vissa nyliberala debattörer som Johan Norberg och Assar Lindbeck, dessa anser att fattigdomen främst beror av inre; nationella, faktorer. Enligt dessa parter har västvärlden visat vägen – moderniseringstanken - och det är modernismen och marknadsekonomi som gäller som framtidsmedicin enligt aktörerna, i form av frihandel, avregleringar och liberaliserat samhällsliv. Kapitalismen och marknaden är därmed både lösningen och vägen bort från fattigdom. Det som förhindrat en gynnsam utveckling i u-länderna är att man inte följt denna väg utan hållit fast vid gamla, bakåtsträvande traditioner och kultur samt ineffektiv intern politik. Tillväxten som blir följden av liberalisering och kapitalism menar man så småningom kommer leda till att alla får del av tillväxten när nationernas välstånd ökar. Det allra största ansvaret till fattigdomen bär dock politikerna på sina axlar, och marknaden är enda vägen till förbättrade förhållanden. De länder som håller fast vid traditioner är ”backward” eller tillbakasträvande eftersom det inte finns någon framtid i det förgångna menar man. Det bör dock tilläggas att de flesta nyliberaler och moderniseringsteoretiker inte enbart skyller på dessa faktorer, utan de erkänner även vissa externa förhållanden som missgynnande för de fattiga, bland dessa kan främst nämnas i-ländernas handelshinder mot tredje världen genom subventionerat jordbruk, textilindustri mm. De flesta tycker dessa är oskäligen. Kapitalism och en regelrätt fri marknaden är lösningen på fattigdomen.

På andra sidan finns de som främst lägger ansvaret för situationen på externa, globala, faktorer, bl. a. det historiskt koloniala arvet. Bland dessa företrädare återfinns vi Susan George, Samir Amin, Michel Cassudovsky, Attac m fl. De menar att uppdelningen i den rika och fattiga världen eller Syd och Nord har blivit ett center-periferi-spel där de fattiga missgynnas och aldrig ges chansen att återhämta sig. Makten utövas av de som befinner sig i centrum där rösträtt i de internationella institutionerna styrs av rikedom snarare än demokratiska, jämlika röster. Genom att fördela makten kan man nå någon vart, inte annars. För att uppnå mer jämlikhet krävs också regleringar som kan hantera marknadsekonomin och kapitalismens sämsta sidor – och detta uppnås genom att makten fördelas till fler än de som sitter med de stora tillgångarna på sin hand. Viktiga regleringar enligt bl a. Attac är att förhindra den spekulativa logiken och vinstmaximeringen. Fördelningen av makten sker dock knappast utan en kamp då de som håller i den ogärna släpper ifrån sig sitt inflytande. Företrädarna för denna riktning menar därför att politiken och ett mer demokratiskt och jämlikt system är lösningen på problemen som marknaden orsakat och att det krävs större demokratisk insyn i internationella organisationer för att detta skall uppnås. Marknaden och kapitalismen är de som bär skulden för fattigdomen och därför är fattigdomsbekämpningen en kamp mot kapitalismen och de intressen som den främjar. Utveckling kan endast ske utifrån varje lands specifika förutsättningar och att apa efter västs modeller som moderniseringsteorin manar till menar man bara leder till större problem. Den nyliberala vägen är helt fel väg anser de flesta av dessa företrädare. I likhet med beroendeteoretikerna på 1970-talet vill därför dessa företrädare se mer självständiga länder som inte beror helt av de rika ländernas gunst. Noteras bör dock att alla de som presenterats i denna grupp inte kan sägas tillhöra beroendeskolan, exempelvis Alan Freeman kan snarare räknas som internationell socialist.

Den tredje gruppen bekänner sig till den nyliberala skolan men erkänner att ”den osynliga handen” inte kan sköta sig helt själv utan regleringar. Joseph Stiglitz och Jagdish Bhagwati företräder denna linje. I många fall tycker dessa ekonomer att en kombination av marknad och politik är den riktiga vägen, att det existerande systemet är det enda möjliga, så vissa likheter kan spåras med världssystemteoretikernas tankesätt, men kanske framför allt strukturalisernas. Vissa strukturer behöver följaktligen reformera sina arbetssätt och bli mer demokratiska och Stiglitz menar precis som de i stycket innan att det handlar om makt och inflytande. Framför allt Stiglitz är mycket kritisk mot hur

Världsbanken som institution arbetar, en institution han ju som tidigare nämnts själv varit chefsekonom för. Stiglitz och Bhagwati instämmer delvis i de liberala tankegångarna eftersom de ser marknadsekonomi och kapitalism som lösningen på fattigdomsproblemen vi har framför oss, men man stannar inte där utan erkänner också felande internationella strukturer som en bov i dramat som måste korrigeras och jämkas för att vi skall se en bättre framtid för de fattiga länderna. Kort sagt vill Bhagwati och Stiglitz se en bättre form av kapitalism och mer jämlika handelsvillkor; dagens villkor tycker man är orimliga, precis som strukturalisterna tyckte på 1960- och 1970-talen.

För att knyta ihop de olika företrädarna med den tidigare debatten så hoppas jag att det framkommit tydligt att de botemedel och argument som fanns under 1960- och 1970-talen i stora drag är de samma vi ser olika företrädare hävda i fattigdomsdebatten idag.

4 SLUTDISKUSSION

Under skrivandets gång har en bild av stor fattigdom, ojämlikhet och orättvisor framträtt inför mina ögon och jag antar även för du som läser mitt alster åtminstone har fått en aning om problemets omfattning. De olika företrädarnas syn på orsaker och synen på framtida bekämpning av den är också som framträtt minst sagt varierade. Debatten är dock ännu mycket bredare och mer varierad än vad som framgår i denna uppsats och det finns betydligt fler parter och aktörer som gör sin röst hörd. Detta har varit tydligt genom det stora antal tidningsartiklar med mer eller mindre faktiskt innehåll som jag läst parallellt under skrivandets gång, samt några tv-program och inslag som sänts. Fattigdomen är ett hett debattämne helt enkelt, precis som jag konstaterade i inledningen.

Budskapet i det citat som återfinns i inledningen där de fattigas situation uppges vara ett moraliskt test som visar på hur friskt ett samhälle - eller en värld - är har jag burit med mig som en slags glasögon under skrivandets gång. En slutsats jag kommit fram till utifrån detta är att i ett samhälle och i en värld som vår där fattigdomen är så utbredd är det de rikas moraliska förmåga som sätts i fråga. I vår värld exemplifieras detta inte minst i EU och USA:s agerande mot de fattiga länderna i Tredje världen genom att vi tänker så mycket på oss själva i WTO-förhandlingar, intern politik och dylikt, och så lite på de som

är utan någon direkt makt. Utifrån detta skall jag försöka problematisera några fakta kring bl. a. tillväxtbegreppet som varit högst framträdande i denna kartläggning av debatten.

Ordet tillväxt återkommer faktiskt hos i praktiken varje aktör i den debatt jag försökt måla i grova drag. Begreppet tillväxt kan nästan sägas ha blivit ett mantra som upprepas gång på gång, och inte alltid med så mycket substans heller. Vad är tillväxt, vart leder den och för vilkas skull kan man fråga sig. Tillväxttanken baseras på att all ökning av det materiella automatiskt leder till någonting gott. För att utgå från några reflektioner så är ju visserligen den fattigdom som beskrivits i denna uppsats kanske främst den materiella. Men om man ser lite längre, till dess konsekvenser, då är det allra värsta det främlingskap och den isolering fattigdomen väldigt lätt leder till (ibid :72). I anslutning till dessa fakta kan man börja fundera på om de icke-materiella, personligt baserade upplevelserna/konsekvenserna kan "botas" av materiell tillväxt endast. Är pengar och makt det enda verkligt väsentliga? På nåt sätt känns det som om människan inte sällan tappas bort bland alla de ekonomiska termerna och kvar blir bara en konsument som skall ge avkastning. Fattigdomen är ju i slutändan en följd av en rad olika materiella, sociala och psykologiska faktorer...och måste besvaras med åtgärder på alla dessa fronter.

Tillväxttanken är dessutom starkt kopplad till den spekulativa logiken och strävan att hela tiden maximera vinsterna. Den omåttliga rikedom som vissa lever i på samma gång som få av dem tänker särskilt många tankar på andra i sämre situationer, utan snarare på att ytterligare öka tillgångarna är en av bovarna i dramat kring tillväxt och expansion, uppfattning om tillväxtens välsignelse och om den som botemedel mot fattigdom. Även här tycker jag man hamnar i vilka motiv eller vilken moral som ligger bakom. Ekonomin beskrivs hela tiden som en opersonlig, neutral kraft tycker jag mig se – men enligt vad jag har förstått så formas den av de människor som utövar den och i hög grad av nyckfullhetens psykologi när hindren är små i vår "fria" värld, om man bara ser till börserna så får man sig en tankeställare. Tillväxttanken, för vems skull, beror nog främst på hur man ser på fattigdomsproblemet i sig. Om fattigdomen handlar om att inte vara inkluderad i systemet, ja då är det enkelt, man jobbar helt enkelt för att "komma in" (som moderniseringsteoretikerna och nyliberalerna anser) och kommer därmed få del av alla välsignelser tillväxten för med sig. Om fattigdomen kommer av att man *är* inne i systemet, då får det genast en annan innebörd och frågan om tillväxt, på vilket sätt får då en helt annan aktualitet. Dessutom har de verkliga siffrorna fattigdom betydelse. En del

av företrädarna i debatten tvistar om dessa tal kring absolut fattigdom och hur stor del av jordens befolkning som verkligen är berörda av den. Det är stor skillnad om fattiga utgör 20% eller 40% av världens befolkning t ex., speciellt för frågans aktualitet. En intressant fråga som jag dock inte kommer att utveckla vidare än så. Tron att tillväxten naturligt fördelas till alla som bl. a. Norberg menar kan anses vara något av en naiv tanke i vår själviska och individualistiska tidsålder. Åter igen kan detta exemplifieras med västmakternas agerande där såväl WTO:s handelsrundor som biståndspolitiken domineras till stor del av själviska, strategiska hänsynstaganden. En vilja att se verklig förändring är svår att upptäcka.

Makt och demokrati återkommer i flera aktörers resonemang, och det första kanske främst bland de som är lite mer till vänster i sin politiska åskådning. Övriga mer eller mindre förutsätter dess självklara koncentration till västvärlden. Personligen tror jag att maktbegreppet inte kan förstås komplett om man inte baserar det på en uppfattning om den mänskliga naturen. Det finns t ex. inte särskilt många ansatser till en skepsis när det gäller människors motiv och avsikter i den textmassa jag har läst under skrivandets gång. Demokratin håller alla med om att den är viktig även om en del vill se andra system i vilken den skall utövas. Organisationer och företrädare som Attac, Susan George och Joseph Stiglitz efterlyser mycket mer av detta i den politiska sfären samt i de internationella institutionerna. En förutsättning som Christina Johnsson skriver i artikeln Demokrati, fattigdom och deltagande (2001:2) är att

” oberoende av mångfalden av olika kulturella livsformer kräver den (demokratin) emellertid att alla medborgare socialiseras i en gemensam politisk kultur´ Demokratin förutsätter således att medborgarna har förmåga, kunskap och förutsättningar att delta i det gemensamma offentliga samtalet”.

Johnsson menar att det finns tre sätt att öka kretsen av fattiga deltagare i demokratin och det är rättigheter, representation i demokratiska institutioner och i rättssamhällets utformning. (ibid:8) Om man börjar här kan man säkerligen komma en bra bit på väg i undanröjandet av många av de hinder som försvårar fattigdomsbekämpningen idag. Därför att det är viktigare än någonsin att dessa principer tas på allvar om vi vill se större jämlikhet och rättvisa såväl inom de fattiga länderna som de rika, där det inte heller alltid fungerar som det skall heller. En viktig början på detta är utbyggnad av social service och

de globala nyttigheter som exempelvis utbildning som främjar situationen i det långa loppet och ger fler förutsättning att delta i det offentliga samtalet. På så sätt kan man påverka de fattigas "capabilities" på ett positivt sätt för att använda Amartya Sens fattigdomsbegrepp, öppna upp möjligheter inför framtiden.

Motsatsparen som används under avhandlingens gång är naturligtvis mycket centrala för min framställning och jag kommer nu återkomma till dem som avslutning på min diskussion som hitintills berört ganska många skilda aspekter. När det gäller motsatsparen marknadsekonomi/kapitalism mot politik/kultur tycker jag mig därför se en gemensam nämnare i ordet makt och demokrati. Debatten handlar till stor del i vilket läger makten ligger och utifrån det kommer företrädarna fram till vem som bör skyllas på för misshälligheter. Där demokratin borde vara vågskålen är tyvärr ofta pengar detta istället. Sen när det gäller de interna och externa faktorerna som jag behandlat ganska ingående i min avhandlingsdel så kan man fundera på om det måste handla om antingen eller. Kanske en kombination där båda sidor får bära skulden för vad respektive sida har bidragit med för att det ser ut som det gör idag är bättre. När det gäller utveckling gentemot underutveckling eller efterblivenhet är den senare termen är olycklig då den signalerar att något är bättre än det andra och sådana termer med självklara undermeningar kan vara farliga då de lätt kopplas till att en människa skulle vara mindre värd än en annan, och det vore olyckligt.

Så här i slutet vill jag bara återkomma till orden i Världsbankens uppmaning till aktion mot fattigdom. Denna utmaning som världsbanken gett och som jag refererade i inledningen av min uppsats är så otroligt viktig. Jag hoppas innerligt att de länder som skrivit under deklARATIONEN om fattigdomens reduktion som jag nämnt tidigare verkligen lyckas, för något måste hända!

KÄLLFÖRTECKNING

(kursiverade källor endast bakgrundslitteratur)

BÖCKER

Amin, Samir (1998) Kapitalism i globaliseringens tid, styrningen av vår tids samhälle. (Daidalos, Göteborg)

Ball, Nicole (1981) World Hunger, a Guide to the Economic and Political Dimensions (ABC Clio, Santa Barbara, Kalifornien.)

Chassodovsky, Michel. (1997) The Globalisation of World Poverty, Impacts of IMF and World Bank Reform. (Zed Books Ltd. New Jersey, USA) ISBN 1-85649-401-2.

George, Susan (1990) Ill. Fares the Land, Essays on Food, Hunger and Power. (Penguin Books, New York, N.Y. USA)

Gordon, David & Spicker, Paul ed. (1999) The International Glossary on Poverty. (Zed Books, London, UK)

Nederveen Pieterse, Jan ed. (2000) Global Futures, Shaping Globalization. (Zed Books, London UK.) ISBN 1-85649-801-8.

Norberg, Johan. (2001) Till världskapitalismens försvar. (Stockholm, Timbro)

Robson, Colin. (1994) Real world research. A Resource for Social Scientists and Practitioner-Researchers. (Blackwell publishers, Oxford, UK)

Smekal, Peter (1990) Teorier om utveckling och underutveckling. En introduktion till u-landskunskapen. (Uppsala universitet, avdelningen för u-landsfrågor, Uppsala)

Wallis, Jim (2001) Tro som förändrar världen. Om konsten att stå stadigt på samhällets botten. (Bokförlaget Libris, Örebro)

RAPPORTER mm

UNDP. (2000) Overcoming Human Poverty (United Nations Development Programme)

Cornia, Giovanni Andrea & Court, Julius, (2001) Inequality, Growth and Poverty in the Era of Liberalization and Globalization. Policy Brief No. 4 (The United Nations University/ WIDER)

FN-resolution 51/178 (1997) om FN-decenniet for utrotandet av fattigdom

[gopher://gopher.un.org/00/ga/recs/51/RES51-EN.178](http://gopher.un.org/00/ga/recs/51/RES51-EN.178)

FN deklARATIONEN OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER www.un.com

INTERNET

SIDA:s hemsida www.sida.se

De fattiges side: <http://solidaritetshuset.org/rorg/fattig.htm>

ATTAC:s hemsida www.attac.org

United Nations Development Programme; UNDP www.undp.org

World Bank Poverty Net www.povertynet.org

World Development Report 2000/01 www.worldbank.org/poverty/wdrpoverty

"Think Tanks" o dyl.

Comparative Research Program om Poverty www.crop.org

Olof Palmes Internationella Center www.palmeinstitutet.se

Timbro www.timbro.se

One world poverty net www.oneworld.org

Artiklar, pdf-filer, CD-rom o dyl.

Bhagwati, Jagdish (1998a) Free Trade: What Now? www.columbiauniversity.com (pdf)

Bhagwati, Jagdish (1998b) Fifty Years: Looking Back, Looking Forward. (pdf)

Bhagwati, Jagdish (1998c) Moral Obligations and Trade. (pdf)

Bhagwati, Jagdish (1999) Economic Freedom: Prosperity and Social Progress. (pdf)

Chassodovsky, Michel. (1999a) Hur Världsbanken och UNDP förvränger siffor om global fattigdom. <http://solidaritetshuset.org/rorg/fattig>

Chassodovsky, Michel. (1999b) Global Poverty In The Late 20th Century
(hemsida som ovan)

FOCUS @ Nordstedts (Lexikon på CD-rom)

Freeman, Alan. (1999) Crisis and the Poverty of Nations: Two Market Products Which Value Explains Better. Historical Materialism nr. 5

Jeter, Jon. (2002) Less Than \$1 Means Family of 6 Can Eat. Washington Post A1, 18/2.

Johnsson, Christina. (2001) Demokrati, fattigdom och deltagande, Juridiska fakuteten, Uppsala Universitet www.globkom.nu (pdf)

Lindbeck, Assar. (2001) Antikapitalisterna motsäger sig själva. Dagens Nyheter, A4, 26/8

Lundberg, M. and B. Milanovic. 2000. Globalization and Inequality: Are They Linked and How?. World Bank: Washington, DC.

www.worldbank.org/poverty/inequal/abstracts/milanov.htm

Lundberg, M. and L. Squire. 1999. The simultaneous evolution of growth and inequality. December 1999 (pdf) www.worldbank.org/research/growth/pdfiles/squire.pdf

Stiglitz, Joseph. (1998) The Role of International Financial Institutions in the Current Global Economy. www.worldbank.org (pdf)

Stiglitz, Joseph. (1999) Two Principles for the Next Round. Or How to Bring Developing Countries in from from the Cold. www.worldbank.org (pdf)

Stiglitz, Joseph. Dubbelmoralen i världshandeln. DN 25/4-2002, A2

Wade, Robert Hunter.(2001) "The Rising Inequality of World Income Distribution"
A quarterly magazine of the IMF, Volym 38, nr. 4

Skrivelse till Globkom-utredningen från ATTAC Sverige. www.globkom.nu (pdf)